

Sociální práce s propuštěnými osobami

Bakalářská práce

Studijní program:

B7508 Sociální práce

Studijní obor:

Sociální práce a penitenciární péče

Autor práce:

Tereza Jánská, DiS.

Vedoucí práce:

PhDr. Pavel Kliment, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Sociální práce s propuštěnými osobami

Jméno a příjmení: **Tereza Jánská**
Osobní číslo: P18000016
Studijní program: B7508 Sociální práce
Studijní obor: Sociální práce a penitenciární péče
Zadávající katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2020/2021**

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Zjistit, jakým způsobem a za jakých podmínek probíhá začleňování jedince do společnosti po jeho návratu z výkonu trestu odnětí svobody.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava výzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metoda: Rozhovory.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací: 0
Rozsah pracovní zprávy: 73
Forma zpracování práce: tištěná/elektronická
Jazyk práce: Čeština

Seznam odborné literatury:

- BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M., 2011. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-115-8.
- ČERNÍKOVÁ, V., a kol., 2008. Sociální ochrana terciální prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380138-0.
- JŮZL, M., 2012. Penitenciariстика a penologie. Brno: Institut mezioborových studií. ISBN 978-80-87182-24-6.
- MATOUŠEK, O., 2010. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.
- MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ P., 2005. Sociální práce v praxi. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-X.
- MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H., 2011. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges. ISBN 978-80-87212-89-9.

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Kliment, Ph.D.
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Datum zadání práce: 2. dubna 2020
Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2021

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

Ing. Zuzana Palouňková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 27. dubna 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

27. března 2021

Tereza Jánská

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu bakalářské práce PhDr. Pavlu Klimentovi, Ph.D. za vstřícnost, metodickou pomoc a cenné rady, které byly významným přínosem při tvorbě této bakalářské práce.

Děkuji i své rodině za podporu v průběhu celého studia.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou začleňování a návratem osob do společnosti, kteří byli propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody. Cílem bakalářské práce je zjistit, jakým způsobem a za jakých podmínek probíhá resocializace jedince do společnosti po jeho návratu z výkonu trestu odnětí svobody. Bakalářská práce je založena na kvalitativním výzkumu, který zahrnuje rozhovory a na studiu odborné literatury. Teoretická část práce se zabývá programy zacházení, penitenciárním zacházením a působením na odsouzené, již od počátku nástupu do výkonu trestu odnětí svobody až po propuštění za pomoci multidisciplinárního týmu, který zajišťuje a poskytuje odbornou péči. Poslední kapitola v teoretické části je věnována postpenitenciární péči, která zahrnuje státní i nestátní subjekty, které mají významný úkol v procesu začleňování do společnosti. V praktické části práce jsem použila kvalitativní metodologický přístup. Pro získání dat jsem zvolila polostrukturované rozhovory s vybranými respondenty. Průzkumný vzorek představují propuštěné osoby z výkonu trestu odnětí svobody.

Klíčová slova

programy zacházení, věznice, postpenitenciární péče, sociální práce, sociální služby, resocializace, podpora, pomoc

Annotation

The bachelor thesis deals with the issue of inclusion and return of persons into society who have been released from prison. The aim of the bachelor thesis is to find out how and under what conditions the resocialization of an individual takes place into society after his return from prison. The bachelor thesis is based on qualitative research, which includes interviews and the study of professional literature. The theoretical part deals with treatment programs, penitentiary treatment and treatment of convicts from the beginning of imprisonment to release with the help of a multidisciplinary team that provides and provides professional care. The last chapter in the theoretical part is devoted to post-penitentiary care, which includes state and non-state entities that have an important role in the integration process into society. In the practical part of the work I used a qualitative methodological approach. To obtain data, I chose semi-structured interviews with selected respondents. The exploratory sample represents released persons from serving a custodial sentence.

Key words

treatment program, prison, postpenitentiary care, social work, social services, resocialization, support, help

Obsah

Seznam použitých zkratk a symbolů	9
ÚVOD	10
Teoretická část.....	12
1 Programy zacházení	12
1.1 Vymezení a členění programů zacházení.....	12
1.1.1 Pracovní aktivity	14
1.1.2 Vzdělávací aktivity	16
1.1.3 Speciálně výchovné aktivity	17
1.1.4 Zájmové aktivity	17
1.1.5 Oblast utváření vnějších vztahů	18
2 Sociální práce v penitenciárním prostředí	19
2.1 Multidisciplinární tým.....	20
2.2 Příprava odsouzeného na propuštění z VTOS	24
3 Postpenitenciární péče v České republice	27
3.1 Státní subjekty postpenitenciární péče	28
3.2 Nestátní subjekty postpenitenciární péče	31
Empirická část.....	35
4 Empirické šetření	36
4.1 Průzkumný cíl a průzkumné otázky	36
4.2 Metodologie průzkumu	36
4.3 Výběr respondentů	40
4.4 Průběh získávání dat	41
4.5 Interpretace získaných dat.....	43
4.6 Shrnutí rozhovorů.....	61
4.7 Diskuze.....	62
4.8 Navrhovaná opatření	65
Závěr	67
Seznam použitých zdrojů	70
5 Přílohy	73

Seznam použitých zkratk a symbolů

ČSSZ – Česká správa sociálního zabezpečení

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

NNO – Nestátní neziskové organizace

PMS ČR – Probační a mediační služba České republiky

PZ – Programy zacházení

SARPO – Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzených

ÚP – Úřad práce

VS ČR – Vězeňská služba České republiky

VTOS – výkon trestu odnětí svobody

ÚVOD

Tématem předkládané bakalářské práce je *Sociální práce s propuštěnými osobami*. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem a za jakých podmínek probíhá začleňování jedince do společnosti po jeho návratu z výkonu trestu odnětí svobody. Příprava vězněného na život na svobodě probíhá ve dvou etapách. První etapa nastává při výkonu trestu odnětí svobody, kdy se jedná o penitenciární působení na odsouzeného. Penitenciární působení zahrnuje několik aktivit, které mají za cíl aktivizovat každou osobu ve výkonu trestu ke změně chování. To znamená vybavit ji profesními, prosociálními zkušenostmi a dovednostmi pro život na svobodě. Druhou etapu nazýváme postpenitenciární péče, která zahrnuje přípravy na život na svobodě. Tato fáze začíná v prvních týdnech a měsících po opuštění brány věznice.

Osoby, které opouští výkon trestu, se často nachází v nepříznivé životní situaci, která je charakteristická kumulací problémů. Propuštěné osoby nemají kde bydlet, nemají zaměstnání ani dostatečnou kvalifikaci a vzdělání. Často jim chybí vhodné pracovní a životní návyky. Také se velmi často potýkají se zadlužeností, která je způsobena trestnou činností a zvyšuje se pobytem ve vězení. Mnozí mají zcela přetřhané sociální vazby s okolím a se svou rodinou. Po propuštění z vězení se tyto osoby dostanou do situace, kdy musí řešit všechny tyto problémy v podstatě současně. Výše zmiňované problémy se týkají zejména osob recidivujících, které páchají opakovaně trestnou činnost a mají již za sebou zkušenost s výkonem trestu. Úspěšnému začlenění se do společnosti brání jak jejich osobnostní charakteristiky, tak i vliv životní historie na jejich životní styl. Osoby, které páchají trestnou činnost, mají značné obtíže v začlenění se do normálního života společnosti. Problém sociálního fungování a začlenění se dotýká více skupin osob s rozličnými problémy, ale lidé s trestnou minulostí mají svá specifika.

Funkční programy, nástroje a metody resocializace jsou důležité pro snižování recidivy a zvyšování efektivity a úspěšnosti začlenění osob po VTOS zpět do společnosti. Těchto programů je v postpenitenciární péči větší množství než v penitenciární. Na základě zpracování koncepce vězeňství 2025 a plánované koncepce Probační a mediační služby 2025, by mělo docházet k určitým změnám v rámci resocializace a s ní spojených programů.

Velmi dlouho jsem přemýšlela nad výběrem tématu pro svou bakalářskou práci. Snažila jsem se vybrat a zpracovat téma tak, aby bylo zajímavé, ale i přínosné zároveň. Hlavní motivací pro výběr tématu je však osobní zkušenost v rodině.

Na základě této zkušenosti jsem se začala podrobněji zajímat o problematiku vězeňství. Aktivně jsem vyhledávala odborné informace o tom, jak funguje celý proces od začátku uvěznění, o jeho průběhu, až po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Z mého pohledu sociální pracovníce je penitenciární a postpenitenciární péče v oblasti sociální práce nesmírně zajímavá a náročná, i přesto, že se tomuto zaměření profesně nevěnuji.

Nejenže jsem se začala zajímat o vězeňství, ale také to pro mě bylo inspirací, abych začala studovat obor sociální práce na vysoké škole. V roce 2018 jsem se zúčastnila odborné přednášky na "téma *Tělo za katrem*". To pro mě byl jeden z mnoha dalších důvodů, proč jsem se začala zajímat o vybranou problematiku vězeňství.

Práce je členěna na teoretickou a empirickou část. V teoretické části bakalářské práce jsem čerpala především z odborné literatury. Je členěna do tří kapitol, kde se v každé kapitole věnuji určité oblasti související s penitenciární a postpenitenciární péčí.

Úvodní kapitola se obecně věnuje vymezení pojmu programy zacházení, popisuje programy zacházení včetně jejich členění na aktivity, které jsou důležitou složkou penitenciárního působení na odsouzené. Druhá kapitola popisuje jednotlivé kroky propouštění jedince z výkonu trestu odnětí svobody. Třetí kapitola se zabývá postpenitenciární péčí v České republice. Tato kapitola obsahuje informace o organizacích, které poskytují sociální služby v rámci státní i nestátní postpenitenciární péče.

Empirická část bakalářské práce je věnována kvalitativnímu průzkumu. Samotným průzkumem se budu zabývat v metodologické a empirické části. Zde popisují cíle výzkumu, výzkumné otázky, metody a techniky, které jsem si pro toto zjišťování vybrala. Výběr výzkumného vzorku i samotnou realizaci sběru dat. Empirická část je nadále věnována interpretaci, analýze rozhovorů a dat, navrhovanému opatření a závěru.

Teoretická část

1 Programy zacházení

První kapitola bakalářské práce se zabývá pojmem *programy zacházení*. Termínem *zacházení* se označuje veškerý kontakt vězeňského personálu s odsouzenými, který slouží k dosažení výchovné funkce trestu. Realizace této výchovné funkce trestu je dána systémem aktivit, podmínek a zásad. Programy zacházení představují klíčový prostředek penitenciární individualizace trestu odnětí svobody.

1.1 Vymezení a členění programů zacházení

Zacházení s odsouzenými v České republice upravuje především zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů a Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Zacházení s odsouzenými je veškerá činnost, jenž je realizována s odsouzenými ve vězeňských zařízeních proto, aby byl naplněn účel výkonu trestu odnětí svobody, a aby přitom nedošlo ke zhoršení jejich osobnosti, tělesného a duševního stavu. Zacházení zahrnuje nejen sociální péči, vzdělávání, reedukaci, psychoterapii, psychologickou a lékařskou péči, ale i návštěvy, korespondenci nebo zaměstnávání vězňů. Vhodná volba a vzájemné propojení je jedním z předpokladů úspěšnosti programu zacházení. Program zacházení je obecně definován jako základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného. Představuje klíčový prostředek penitenciární individualizace trestu odnětí svobody (Sochůrek 2007, s. 44).

K dosažení účelu výkonu trestu věznice stanoví pro každého odsouzeného program zacházení jako základní formu cílevědomého a komplexního působení, jehož cílem je připravit odsouzeného na soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z výkonu trestu. Součástí působení na odsouzeného jsou rovněž metody a formy práce zaměřené na oblast řešení důsledků a dopadů trestné činnosti na poškozeného. Program se nezpracovává v případech, kdy odsouzený má vykonat trest nebo jeho zbytek ve výměře nepřesahující 3 měsíce (Zákon č.169/1999 Sb., § 40, odst. 1–3).

Takovým cílem může být např. získání konkrétní pracovní kvalifikace, zvyšující šanci na získání zaměstnání po propuštění na svobodu, dosažení určitého stupně vzdělání, osvojení si určitých dovedností přispívajících k samostatnému způsobu života nebo osvojení si zvládnání krizových životních situací.

Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. V rámci programu zacházení se pro odsouzeného nejméně 3 měsíce před propuštěním vytvářejí podmínky pro postupné začleňování do běžného života (Zákon č.169/1999 Sb., § 41, odst. 1–5).

Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestní minulosti. Délka trestu je stěžejním východiskem pro tvorbu programu zacházení. Závisí na ní jak rozsah plánovaných aktivit, tak i jejich časové rozložení, interval hodnocení a aktualizace programu zacházení. Charakteristika osobnosti odsouzeného ovlivňuje skladbu programu zacházení z hlediska jednotlivých aktivit, např. zda jsou potřebné speciální výchovné aktivity v podobě terapie nebo tréninku zvládnání vlastní agresivity, zda je vhodné zařadit odsouzeného do pravidelného vzdělávání či raději volit pracovní aktivity, nebo různé volnočasové aktivity zvolit apod. Příčiny trestné činnosti jsou významné z hlediska volby prostředků působení na odsouzeného, neboť vhodně zvolené prostředky mohou přispět k odstranění příčin trestné činnosti a tím snížit míru rizika recidivy.

Součástí programu zacházení jsou pracovní, sociální, vzdělávací a volnočasové aktivity; v rámci programu zacházení může být pachatel zařazen do speciálního programu ve věznici (Matoušek a kol., 2013, s. 485).

Černíková a kol. (2008, s. 102) k programům zacházení uvádí, že se jedná o vyjádření určitého obsahu zacházení s odsouzenými. Dnes programy zacházení prošly určitou proměnou a dle novely Řádu o výkonu trestu odnětí svobody, který upravuje Vyhláška č. 345/1999 Sb., se programy zacházení dělí na:

- minimální program zacházení,
- program standardního zacházení,
- program speciálního zacházení,
- program výstupního zacházení.

Autoři Jůzl a Olejníček (2004, s. 31) uvádí některé zásady při zpracování programu zacházení:

- *individuální přístup,*
- *motivace,*
- *přiměřenost,*
- *komplexnost,*
- *zpětná vazba,*
- *cílevědomost,*
- *soustavnost,*
- *perspektivnost.*

Samostatné programy zacházení, dříve resocializační programy, jsou velice důležitou součástí výkonu trestu odnětí svobody. Program zacházení s odsouzenými se člení na následující aktivity:

- a) pracovní aktivity,
- b) vzdělávací aktivity,
- c) speciální výchovné aktivit,
- d) zájmové aktivity,
- e) oblast utváření vnějších vztahů (Biedermanová, Petras 2011, s. 16).

1.1.1 Pracovní aktivity

Osvojení si návyku pracovat patří k nejdůležitějším předpokladům pro správnou sociální adaptaci, ale také k předvídání odsouzených. Proto je práce v systému zacházení s odsouzenými po celou dobu VTOS jak v minulosti, tak v současnosti, chápána jako významný prvek resocializace. Práce představuje pro odsouzeného také jednu z možností, jak se vyvarovat jednotvárnému a někdy nudnému průběhu výkonu trestu.

Cílem pracovních aktivit je především vytvoření pracovních návyků u těch odsouzených, kteří si je doposud nevytvořili a současně uchování pracovních návyků u odsouzených, kteří před výkonem trestu pracovali. Důležitým přínosem zaměstnávání odsouzených je tedy i ekonomická stránka věci.

Z pracovní odměny odsouzeného za vykonanou práci se odvádí daň, a pojistné na sociální a zdravotní zabezpečení. Následně se provedou i další srážky, např. k úhradě výživného, nákladů výkonu trestu, náklady soudního řízení, exekuce, hrazení výkonu vazby nebo nároků poškozených trestným činem (Biedermanová, Petras 2011, s. 16).

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody přímo ukládá odsouzenému povinnost pracovat, pokud je do práce zařazen. Odmítnutí práce odsouzeným, který byl do práce zařazen, je závažným porušením povinností odsouzeného, za něž se zpravidla uloží kázeňský trest. V době, kdy má odsouzený pracovat, se umístí odděleně od ostatních a nedovolí se mu zájmová činnost včetně sledování televize či rozhlasového vysílání (Raszková, Hoferková 2014, s. 18).

Pracovní aktivita se nevztahuje na odsouzené starší 65 let, který byl uznán invalidním ve třetím stupni, a jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení. Nezaměstnanost vězňů naopak patří k největším rizikům možného sociálně reintegračního neúspěchu.

Odsouzení mohou být zaměstnání několika způsoby:

- ve vnitřní režii věznice,
- ve středisku hospodářské činnosti,
- u cizích podnikatelských subjektů,
- ve vzdělávacích nebo terapeutických programech.

Pracovní aktivitou se tedy rozumí práce prováděná k zajištění každodenního provozu věznice, zejména provádění běžných denních úklidů v objektech (údržba, knihovna, prádelna, kuchyně, sklady, lůžková část ošetřovny) a venkovních prostorách věznice. Další pracovní možnosti odsouzených existují ve výrobní činnosti samotné věznice či u smluvních partnerů, kteří mají pronajaty prostory uvnitř věznice (Raszková, Hoferková 2014, s.18).

Odsouzení jsou ve věznici podle svých možností zařazováni do zaměstnání s přihlédnutím na jejich vzdělání a získanou praxi v daném oboru, zdravotnímu stavu, výši jejich pohledávek a délce trestu. Dále se přihlíží k osobnosti odsouzeného, k jeho skutečnému zájmu pracovat a přizpůsobovat se konkrétním podmínkám pracovního zařazení, k plnění povinností odsouzeného v dosavadním průběhu výkonu trestu odnětí svobody (Raszková, Hoferková 2014, s.17–18).

Odsouzený, který byl zařazen do práce, je v případě zdravotní způsobilosti povinen pracovat. Práce je vykonávána buď přímo v objektech věznice v rámci provozu, vlastní výroby, podnikatelské činnosti, nebo na základě smlouvy mezi věznicí a podnikatelským subjektem. V tomto případě je třeba předchozího písemného souhlasu odsouzeného, což je požadavek vycházející z Úmluvy o nucené nebo povinné práci (Kalvodová 2016, s. 134–135).

1.1.2 Vzdělávací aktivity

Dle Černíkové (et. al., 2008, s. 111) mají v programech zacházení prioritní místo vzdělávací činnosti. Vzdělávání lze též členit na primární, sekundární a terciární, a to dle úrovně dosaženého vzdělání. Hlavní cíl vzdělávání spočívá ve zvýšení pravděpodobnosti následné reintegrace jedince do společnosti. Vzdělávací aktivity se soustředí zejména na umožnění dokončení docházky základní školy, popřípadě zvláštní školy, odstranit výukové nedostatky u negramotných odsouzených, vyučit se, navštěvovat rekvalifikační kurzy nebo studovat na střední škole (Raszková, Hoferková 2014, s.19).

Věznice mají vytvářet podmínky pro získání a zvýšení pracovní kvalifikace odsouzených a rozšiřovat jejich všeobecnou informovanost. Vzdělávacími aktivitami v rámci programu zacházení se rozumí vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm, vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnancem oddělení výkonu trestu, vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky (Kalvodová 2016, s. 137)

Vzdělávací aktivity jsou realizovány denní nebo večerní formou. Odsouzení, kteří si doplňují vzdělání a zvyšují si svojí kvalifikaci, jsou zařazeni ke statutu pracujících. Zvláštní skupino tvoří odsouzení, kteří chtějí pracovat a zároveň studovat. Pro tyto zájemce věznice zřizuje večerní kurzy nebo je vyučování přizpůsobeno pracovním směnám odsouzených. Z dokladů o vzdělávání odsouzených, nesmí být patrné, že byly získány ve výkonu trestu. Důvodem je profesní uplatnění odsouzených po propuštění na svobodu, na který by tato skutečnost mohla mít negativní vliv. Odsouzení, kteří nedokončí studium v době výkonu trestu, mají možnost studium dokončit v příslušné škole po propuštění na svobodu (Raszková, Hoferková 2014, s. 20).

1.1.3 Speciálně výchovné aktivity

Speciálními výchovnými aktivitami programu zacházení se rozumí individuální a skupinová speciální pedagogická a psychologická působení na odsouzené, vedená pedagogy, psychology a terapeuty.

Speciální výchovné aktivity probíhají ve všech odděleních věznic, uplatňují se však zejména ve specializovaných odděleních pro výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování, s poruchami osobnosti a chování způsobených užíváním psychotropních látek, nebo s mentální retardací ve věznicích. Hlavním úkolem je omezovat a snižovat nebezpečnost a pravděpodobnost recidivy u rizikových pachatelů trestné činnosti, vykonávajících trest odnětí svobody, a přispívat ke zvyšování ochrany společnosti po jejich návratu do běžného života. Cílem je pak vytvořit takový systém zacházení s odsouzenými, který působí směrem ke snižování rizika páchaní trestné činnosti a nabízí jim možnost změnit své chování a motivovat je k nápravě (Biedermanová, Petras 2011, s. 24).

K těmto aktivitám patří zejména terapeutické působení, např. sociální výcvik, individuální terapie, psychoterapie, ergoterapie, arteterapie a výtvarné techniky, dále sociálně – právní poradenství, činnosti terapeutických skupin, např. dramaterapie, muzikoterapie, keramická dílna nebo meditace (Biedermanová, Petras 2011, s. 24).

Léčebné a terapeutické programy jsou zaváděny do věznic z důvodu zjištění četných psychopatologických symptomů a syndromů v osobnostních rysech delikventů a jejich četných návyků na drogy, alkohol a hazardní hry (Raszková, Hoferková 2014, s. 22).

1.1.4 Zájmové aktivity

Zájmovými aktivitami programu zacházení se rozumí všechny formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované vychovateli – terapeuty, speciálními pedagogy, sociálními pracovníky a vychovateli. Tito zaměstnanci rozvíjejí v souladu s účelem výkonu trestu schopnosti, vědomostmi a sociální dovednosti odsouzených. Smyslem volnočasových programů realizovaných ve vězení, je naučit odsouzené trávit volný (mimopracovní) čas, aktivně a smysluplně a po propuštění z výkonu trestu změnit životní styl.

Jedná se o aktivní činnosti zaměřené na rozvoj osobnosti odsouzeného, udržení fyzické a psychické kondice, vytvoření kulturních návyků a potřeb (Biedermanová, Petras 2011, s. 27). Aktivitu lze rozdělit na rekreativní, sportovní a kulturní. Cílem rekreativních aktivit, k nimž patří např. sledování televize a videa nebo hraní společenských her, je především regenerace fyzických a psychických sil odsouzených po práci. Sportovní aktivity umožňují posilování fyzické kondice, učí odsouzené sebekázni, sebeovládání a kolektivnímu soužití a působí příznivě i na psychiku odsouzených. Věznice se proto snaží vytvořit podmínky pro sportovní vyžití vězňů v podobě posiloven nebo sportovních hřišť. Kulturní aktivity přispívají k rozvoji osobnosti odsouzeného.

Zahrnují např. návštěvu koncertů nebo divadelních představení organizovaných buď přímo ve věznici, či mimo ni. Patří k nim i vlastní tvorba odsouzených, např. malování, literární činnost, zpěv či hra na hudební nástroj ve vězeňské hudební skupině.

1.1.5 Oblast utváření vnějších vztahů

Aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů jsou všechny aktivity, které přispívají k přípravě na soběstačný život, který bude muset odsouzený zvládnout po propuštění. Mezi základní prvky těchto aktivit patří zejména udržení a posílení pozitivních vazeb se svými blízkými, uspořádání a vyřizování sociálních podmínek pro život po propuštění, vyřizování základních dokladů, nezbytných pro další jednání na úradech práce, navazování kontaktů s charitativními organizacemi a dalšími subjekty, které mohou zajistit vhodné podmínky po prvních dnech života od propuštění odsouzených po jejich propuštění z výkonu trestu. Dále se jedná o získání základních dokladů před skončením výkonu trestu (občanské průkazy, občanství České republiky), spolupráce s Probační a mediační službou (Raszková, Hoferková 2014, s. 24).

Korespondence odsouzeného je upravena ustanovením §17 zákona o výkonu trestu odnětí svobody. Odsouzený má právo přijímat a na svůj náklad odesílat korespondenci bez omezení, a to s výjimkou případů stanovených zákonem. Vězeňská služba je oprávněna korespondenci až na zákonem stanovené výjimky kontrolovat. Kontrola obsahu korespondence se provádí jen z toho důvodu, zda není prováděn nebo připravován trestný čin.

Jiné kritérium se pro kontrolu obsahu neuplatňuje – věznice nesleduje zpravidla osobní záležitosti a vztahové problémy odsouzeného, a to ani tehdy, když by měli význam při práci s odsouzeným, například při vytváření programu zacházení (Matoulek a kol. 2011, s. 64).

Telefonický kontakt odsouzených s vnějším světem můžeme považovat za základní formu kontaktu odsouzeného s vnějším světem, zejména s blízkými. Použití telefonu se umožní odsouzenému pouze v odůvodněných případech, a to ke kontaktu s osobou blízkou, v zájmu nápravy odsouzeného nebo z jiného závažného důvodu i s jinou osobou. Telefonický kontakt je omezen jak z organizačních důvodů, tak i z důvodů bezpečnostních. Věznice je oprávněna seznamovat se s obsahem telefonátů odsouzených a pořizovat z nich záznam (Zákon č.169/1999 Sb., § 18, odst. 1–5).

2 Sociální práce v penitenciárním prostředí

Druhá kapitola bakalářské práce je věnována sociální práci ve věznicích. Penitenciární prostředí má komplexní tým odborných zaměstnanců, kteří působí na odsouzeného v přímé péči a sestavují každému odsouzenému individuální plán. Specifické prostředí věznic a práce s odsouzenými klade na sociální pracovníky zvýšené požadavky rovněž v oblasti sociálně psychologických dovedností, krizové intervence, a také mediace. Matoušek a kol. (2013, s. 484) uvádí následující cíle sociální práce: *„Vede pachatele k tomu, aby napravil, co svým činem způsobil; napomáhání úspěšnému začlenění pachatelů do společnosti; snížení pravděpodobnosti opakování trestného činu a tím chránit společnost před kriminalitou.“*

Ve věznicích pracuje více než jak sto sociálních pracovníků a pracovníků, kteří jsou garanti kontinuální sociální práce. Úzce spolupracují s orgány státní správy, nestátními organizacemi a církvemi, podílející se na plynulém přechodu odsouzeného do řádného občanského života. Veškeré působení na odsouzeného a zacházení s ním směřuje k jeho nápravě a opětovnému návratu do společnosti tak, aby nedocházelo k páchání další trestné činnosti. Úspěšný návrat do společnosti po propuštění z výkonu trestu, kdy pachatel začne vést řádný život, závisí na mnoha faktorech. Důležitým faktorem je například délka pobytu ve věznicí, funkční rodinné zázemí pachatele nebo jeho osobnostní vlastnosti a charakter.

Kvalita přípravy na propuštění je rozhodující při úspěšné readaptaci na život po uvěznění. Platí, že čím delší je trest odnětí svobody, tím větší má dopady na osobnost odsouzeného, a tím delší a důkladnější by měla být příprava na jeho propuštění. Proto dochází ke zřizování propouštěcích oddělení v českých věznicích, kde je postupně navozována situace jako za běžného života s možností postupného seznamování s mimovězeňskými podmínkami (Štěrbá 2007, s. 113–114).

2.1 Multidisciplinární tým

Ve výkonu trestu odnětí svobody se odsouzený setkává a spolupracuje s celou řadou osob, spolupracujících také mezi sebou navzájem – jedná se o lékaře, kteří obvykle dojíždí do věznice a zajišťují lékařskou péči o odsouzené, dále také o sociální pracovníky, speciální pedagogy, vychovatele, psychology a duchovní.

Sociální pracovník

Jedním z odborných zaměstnanců Vězeňské služby České republiky je sociální pracovník. Práva a povinnosti sociálního pracovníka vycházejí z Katalogu prací a jsou definovány právním systémem, zaměstnavatelem, profesními standardy a etickým kodexem. Cílem je porozumět problémovému chování odsouzeného v sociálním kontextu a adekvátně reagovat (VS ČR, Sociální práce ve vězeňství, 2018).

Sociální pracovník se podílí na vytváření koncepce zacházení s odsouzenými, zpracovává posouzení, spolupracuje s příslušnými orgány sociálního zabezpečení, poskytuje sociálně-právní poradenství, provádí výchovnou a poradenskou činnost pro odsouzené. Zároveň sociální pracovník udržuje přímé pracovní kontakty s orgány státní správy, církvemi, charitativními a zájmovými občanskými sdruženími v místě věznice, ale také v místě trvalého pobytu odsouzeného, navazuje potřebné kontakty s blízkými osobami odsouzených a podílí se na řešení sociálních problémů. Sociální pracovník je s odsouzenými po celou dobu jejich výkonu trestu, tedy od jeho nástupu do výkonu trestu, v průběhu výkonu trestu, až po jejich propuštění na svobodu. Poté přebírá v případě zájmu a potřeby propuštěného sociální kurátor v místě jeho trvalého pobytu. Příprava odsouzeného na život po propuštění z vězení začíná již při jeho nástupu do výkonu trestu odnětí svobody a prolíná se celým průběhem VTOS. Sociální pracovník bývá často jediným člověkem, který si v tomto prostředí vytváří s odsouzenými důvěrný lidský vztah.

V oblasti zdravotní péče zajistí sociální pracovník odsouzeným, kteří nebyli před nástupem do výkonu trestu zdravotně pojištěni, ztratili průkaz pojištěnce anebo jim skončila jeho platnost, vystavení nového průkazu pojištěnce, a to po kontaktu s příslušnou zdravotní pojišťovnou (Matoulek, Sejkorová, 2011, s. 99).

V oblasti sociálního zabezpečení pomáhají sociální pracovníci odsouzeným sepisovat žádosti o přiznání starobního důchodu, pokud jim nárok na jeho přiznání vznikl ve výkonu trestu, a případně vyřizují získání potřebných podkladů, aby ČSSZ mohla o nároku odsouzeného včas a řádně rozhodnout. Poskytují také pomoc při řízení o invaliditě odsouzeného a o změnách při jeho zařazení do různého stupně invalidity. Nezastupitelná je i úloha sociálních pracovníků při zajišťování podmínek pro odsouzené, kteří končí výkon trestu (Matoulek, Sejkorová, 2011, s. 99).

Zatímco při podmíněném propuštění z výkonu trestu si zpravidla potřebné podmínky pro život zajišťuje odsouzený sám (zejména pokud se jedná o ubytování nebo zaměstnání), neboť je v jeho zájmu prokázat soudu, že jsou v jeho případě splněny podmínky pro jeho řádný život. Následně při propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (tzv. pevný výstup) poskytují pomoc v této oblasti především sociální pracovníci věznice. Jde zejména o pomoc při zajištění ubytování odsouzenému, který nemá takové rodinné zázemí, aby si mohl zajistit ubytování od prvního dne propuštění. Sociální pracovníci v této oblasti úzce spolupracují s Probační a mediační službou, zjišťuje se, kde propuštěný bydlel před nástupem trestu nebo hodlá bydlet po propuštění. Mnozí odsouzení potřebují pomoc s vyhledáváním vhodného zaměstnání po propuštění. Proto, aby mohli sociální pracovníci poskytnout odsouzeným pomoc, je ovšem potřeba součinnost odsouzených. Po nástupu nebo přemístění do věznice vede s odsouzeným sociální pracovník pohovor, ve kterém zjišťuje potřebu pomoci v sociální práci. Sociální pracovníci zajišťují odsouzeným pomoc i v dalších oblastech, např. při výměně osobních průkazů totožnosti a zajišťování změn v těchto dokumentech např. změnu trvalého bydliště (Matoulek, Sejkorová, 2011, s. 99–100).

Speciální pedagog

Speciální pedagog je vysokoškolsky vzdělaný pracovník pedagogického směru, který je odpovědný za odborné sestavování programů zacházení a jejich vedení. Poskytuje individuální pedagogickou péči. Pozice speciálního pedagoga vyžaduje určitou zodpovědnost.

Tato zodpovědnost se týká především při sestavování programu zacházení, který se vytváří individuálně s každým odsouzeným zvlášť (Sochůrek 2007, s. 12).

Speciálnímu pedagogovi napomáhá při sestavování tohoto programu nástroj SARPO. SARPO (Souhrnná analýza rizik a potřeb odsouzeného) je elektronický nástroj, který vyhodnocuje statická a dynamická rizika a kriminogenní potřeby odsouzených. Následně zodpovídá za výkon a práci vychovatelů a pedagogů volného času – terapeutů. Do jeho další pracovní náplně spadá veškerá pedagogická péče, jako je všeobecné a odborné vzdělávání odsouzených, podílí se na výběru zařazení odsouzeného do pracovního poměru, rekvalifikacích odsouzeného a kázeňských trestech.

Další z jeho kompetencí je i podílení se na přerušování výkonu trestu nebo povolení odsouzenému pohyb mimo věznici (Sochůrek 2007, s. 12). Náplní jeho práce je i motivování odsouzených, řešení problémů v oddílu. V neposlední řadě vede zájmové, vzdělávací aktivity a speciálně výchovné aktivity.

Vychovatel

Vychovatel je členem multidisciplinárního týmu, jehož základním úkolem je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci včetně cílených opatření k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených a realizaci protidrogové prevence v rámci věznice.

Při práci s odsouzenými plní zejména úkoly, při nichž je s nimi v nejtěsnějším kontaktu. Osobně je zná a pedagogicky je usměrňuje dle individuálních potřeb. Vede jmenný i početný seznam odsouzených. Rozhoduje o jejich rozmístění do cel. Kontroluje jejich korespondenci a telefonní hovory, zajišťuje, aby bylo realizováno právo odsouzeného na balíčky, nákupy, návštěvy, odesílání a přijímání korespondence a vyjadřuje se k žádostem o povolení různých záležitostí, o které odsouzený žádá. Zná také sociální vztahy a skupinovou atmosféru v přidělené skupině, vede osobní karty odsouzených, provádí průběžné zápisy ze situací, jež souvisí s naplňováním účelu výkonu trestu u odsouzeného (Sochůrek 2007, s. 16).

Vychovatel motivuje odsouzené ke kázni, pořádku na celách nebo ložnicích, vede je k péči o zevnějšek. Dále se podílí i na hromadně organizovaných akcích. Vychovatel má zároveň přehled o tom, kdo z odsouzených v jeho skupině má sklon k sebepoškození, útěkům, a také ví, kdo se může stát objektem napadení nebo kdo je naopak možný pachatel násilného jednání. Pokud se domnívá, že některý z odsouzených trpí aktuálními psychickými problémy, upozorňuje další odborníky věznice. Důležité poznatky o odsouzeném se zapisují do jeho osobní karty.

Psycholog

Pozici psychologa vykonává odborný zaměstnanec, který je zodpovědný za svou odbornou psychologickou činnost aplikovanou na odsouzeném. Při realizaci programu zacházení garantuje svou odbornou úroveň. Když přichází do věznice nový odsouzený, na tzv. nástupní oddělení, psycholog vytvoří psychologickou diagnostiku odsouzeného a je v jeho kompetenci doporučit odsouzeného do určitého programu zacházení. V případě, že program zacházení je nutné změnit, je to opět v kompetenci psychologa. Jeho činnost spočívá také v usměrňování svých kolegů vychovatelů, terapeutů v oblasti realizace a vedení jednotlivých aktivit programu zacházení (Sochůrek 2007, s. 13–14).

Kaplan

Vězeňský kaplan má v rámci náplně práce zajišťovat psycho–spirituální péči odsouzeným. S odsouzenými vede individuálně terapeutické rozhovory. Duchovní péče podporuje motivaci odsouzených vést spořádaný život a podporuje efektivní využívání volného času. Nejde zde pouze o vykonávání bohoslužeb pro odsouzené, ale o edukační, terapeutické i intervenční služby (Prokopová 2013, s. 23).

Kaplan zajišťuje odsouzeným ve VTOS právo na duchovní služby. Ve vězeňském prostředí může působit hlavní kaplan, zástupce hlavního kaplana nebo kaplan. Hlavního kaplana může jmenovat a odvolat pouze generální ředitel VSČR (Chocholáč 2016, s. 142–143).

2.2 Příprava odsouzeného na propuštění z VTOS

Osoby ve VTOS mohou být propuštěné z vězení z několika důvodů, a to po uplynutí doby stanoveného trestu, po obdržení písemného příkazu vydaným soudem, po nařízení o propuštění vydané státním zástupcem při výkonu dozoru nad výkonem trestu a po udělení milosti rozhodnutím prezidenta republiky. Před propuštěním jsou odsouzení vykonávající trest delší než tři roky a ti, kteří potřebují pomoci při osamostatnění, umístěni do tzv. výstupních oddělení. Zde se odsouzení připravují na samostatný způsob života (Štěrba 2007, s. 100).

Ve výstupních odděleních je kladen důraz na to, aby každá osoba, která je propuštěna na svobodu měla zajištěné platné doklady osobní totožnosti. Osoby jsou ve výstupním oddělení poučeni o tom, kde se musí neprodleně přihlásit, o podmínkách osvědčení ve zkušební době podmíněného propuštění a o zahlazení odsouzení. Tyto osoby jsou také informovány o právech a povinnostech uchazečů o zaměstnání. Odsouzený před propuštěním absolvuje preventivní lékařskou prohlídku a jsou mu vydány věci a doklady osobní totožnosti (Štěrba 2007, s. 100–101).

Výstupní oddělení je zpravidla samostatné oddělení v rámci věznice. Jeho nejdůležitější funkce spočívá v přípravě odsouzeného na jeho budoucí život mimo věznici. Hlavním cílem je plynulý přechod do civilního života a minimalizace možných rizik selhání jedince. Odsouzený je vedenk vybudování si sociálního zázemí a nalezení vhodné pracovní příležitosti. Specifikem výstupního oddělení je jeho volnější režim a plní tak zásadní roli v reintegraci odsouzeného po propuštění z věznice. Účelem výstupních oddělení není poskytnout odsouzeným lepší ubytování a mírnější režim, ale umožnit jim přípravu na pobyt na svobodě. Program zacházení na výstupním oddělení je specifický a základem mají být aktivity samoobslužné, speciálně výchovné a extramurální. Výstupní oddělení mají charakter internátního ubytování, jehož materiální vybavení by se mělo co nejvíce podobat civilnímu bydlení. Vybavení by mělo zahrnovat elektronické spotřebiče (pračka, trouba, vařič, žehlička apod.), které mají odsouzení možnost sami využívat a podílet se tak například na přípravě stravy, praní a žehlení. Důraz je také kladen na zvládání afektu, agrese a stresových situací. Odsouzení dostávají informace týkající se aktuální politické situace, možnosti zaměstnávání v Evropské unii, dále jsou seznamováni s pravidly hospodaření v domácnosti, s aktuálními cenovými relacemi v obchodech i novinkami v dopravě.

Každý odsouzený je v rámci předvýstupního poradenství náležitě poučen o možnosti následné pomoci, o spolupráci se sociálními kurátory nebo o evidenci na úřadě. V případě, že nemá zajištěné zaměstnání, je obeznámen s evidencí na úřadě práce a jsou mu vysvětlena veškerá práva a povinnosti uchazeče o zaměstnání, včetně potřebných dokladů k první evidenci uchazeče o zaměstnání. Dále je poučen o vyřízení sociálních dávek státní sociální podpory a hmotné nouze, a v neposlední řadě také o možnosti využít v případě potřeby náhradní ubytování v místě svého trvalého pobytu či v blízkém okolí tak, aby jeho přechod do občanského života byl co nejméně problémový.

Odsouzený může být propuštěn pokud:

- došlo k uplynutí doby jeho trestu,
- prezident republiky mu udělil milost,
- došlo k amnestii,
- soud vydal písemný příkaz o propuštění odsouzeného,
- propuštění nařídil státní zástupce, který má dozor nad jeho výkonem trestu,
- soud rozhodl o jeho podmíněném propuštění (Zákon č. 169/1999 Sb., § 73).

V den, kdy má být odsouzený propuštěn, je mu provedena výstupní lékařská prohlídka, vydají se mu jeho osobní věci a doklady, které mu při nástupu do věznice byly odebrány a uschovány. Propuštění probíhá ve všech věznicích v době od 8:00 do 16:00 (Raszková, Hoferková 2013, s. 93).

Odsouzenému se vydává potvrzení o jeho propuštění. V případě, že odsouzený nemá při propuštění z výkonu trestu prostředky postačující k úhradě nezbytných potřeb, je možné mu poskytnout příspěvek až do částky 2 000 Kč. Při rozhodnutí o poskytnutí uvedeného příspěvku se přihlíží nejen k tomu, zda takové finanční prostředky nemá odsouzený na účtu ve věznici, ale i zda je nemá na účtu v bance, nebo zda nemůže tyto prostředky získat jiným způsobem, například od příbuzných. Dále je informován o možnostech bydlení v místě svého trvalého bydliště nebo v blízkém okolí.

Propuštěný je také poučen o možnostech vyřízení sociálních dávek státní sociální podpory a hmotné nouze. Osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody mají po propuštění nárok na všechny dávky státní sociální podpory a dávky v hmotné nouzi, pokud splňují podmínky k jejich přiznání, případně i na důchody vyplývající z pojistných systémů, za stejných podmínek jako běžní občané.

Osoby propuštěné z výkonu trestu mohou podat žádost o dávky v hmotné nouzi, které zahrnují příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a nenárokovou dávku mimořádné okamžité pomoci. Z dávek státní sociální podpory má největší význam pro propuštěné osoby příspěvek na bydlení.

Pokud na propuštěného člověka po uplynutí trestu odnětí svobody nikdo na svobodě nečeká, jeho další působení na svobodě přináší velká rizika, jejichž zvládnutí může být nad jeho síly je zvládnout. S malou částkou peněz, která mu byla poskytnuta při propuštění (popř. ji měl našetřenou z pracovního procesu ve vězení) v lepším případě s platnými doklady totožnosti a s propouštěcí zprávou z věznice se vydává takový člověk na novou cestu svým životem. Je to pro něj cizí život, zapomenutý život, společnost je pro něj jiná, rychle se vyvíjející, obchody jsou jiné, než byly, zboží je dražší, městská hromadná doprava jezdí jinam, než jezdila, a toto všechno vede k tomu, že propuštěný jedinec zjišťuje, že je cizí ve svém vlastním městě. Mít zajištěné již před koncem výkonu trestu odnětí svobody bydlení a zaměstnání, je nejlepší krok k včasné a bezproblémové reintegraci zpět do společnosti a k prevenci kriminální recidivy.

3 Postpenitenciární péče v České republice

Třetí kapitola bakalářské práce se zabývá postpenitenciární péčí v České republice. Kontinuální sociální péče zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení (od soudního řízení, vazby, výkon trestu až po propuštění na svobodu). Postpenitenciární péče představuje specifickou oblast sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a výkonem trestu odnětí svobody nebo ochranným léčením a ochrannou výchovou (u mladistvých). Realizována je prostřednictvím odborných poznatků a postupů obsažených v sociální práci (Černíková 2008, s. 213). Kontinuální sociální péče umožňuje řešit problémy obviněných či odsouzených osob, v co největším předstihu před jejich propuštěním na svobodu, a tím maximálně zmírnit nepříznivé důsledky a situace.

Základním cílem postpenitenciární péče je reintegrace člověka, tedy začlenění člověka do skupiny, ze které byl spácháním trestné činnosti a uvězněním vyřazen. Cílem je například nalezení bydlení, zprostředkování zaměstnání nebo obnovení narušených rodinných vztahů (Raszková, Hoferková 2014, s. 110).

Postpenitenciární péče může být dobrovolná nebo nařízená (parole). Nařízená postpenitenciární péče má obvykle zákonem vymezená pravidla, podmínky aplikace a do značné míry je pokračováním v omezení člověka. V rámci státu je postpenitenciární péče zajišťována především sociálními pracovníky a sociálními kurátory pro dospělé. Nařízenou formu následné sociální péče pak zajišťuje v rámci probačního dohledu Probační a mediační služba.

Ve vztahu k osobám ve výkonu trestu odnětí svobody se uplatní především sociální poradenství, které je základní činností při poskytování všech druhů sociálních služeb. Poskytovatelé sociálních služeb jsou vždy povinni tuto činnost zajistit. Prostor pro poskytování služeb sociální péče a služeb sociální prevence se otevírá spíše po propuštění odsouzeného na svobodu v rámci postpenitenciární péče, která je v řadě případů nezbytná, má-li být skutečně dosaženo účelu výkonu trestu odnětí svobody, respektive jeho trvalejšího efektu.

Základní sociální poradenství poskytuje osobám potřebné informace k řešení jejich nepříznivé sociální situace. Je významné zejména pro odsouzené, kteří nemají po návratu na svobodu zajištěno ubytování nebo práci. Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob. Zahrnuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností. Služby sociální péče napomáhají osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti. V případech, kdy toto vylučuje jejich stav, zajistit jim alespoň důstojné prostředí a zacházení.

Nejefektivnější je navázat spolupráci s propouštěnou osobou již za pobytu ve věznici, aby byla jakýmsi způsobem zajištěna plynulost péče po propuštění. Do postpenitenciární péče jsou dle Raszkové a Hoferkové zapojeny jak státní, tak nestátní subjekty, jejichž popisu se v následujících kapitolách budeme věnovat (Razsková 2014, s. 68).

Do systému postpenitenciární péče řadíme subjekty, které na odsouzeného působí již ve výkonu trestu odnětí svobody a subjekty vnějšího působení. V nejširším pojetí pak na systému postpenitenciární péče participují subjekty státní a subjekty nestátní (Razsková, Hoferková 2014, s. 112).

Štěrba (2007, s. 117) popisuje, jaký způsob pomoci je v rámci postpenitenciární péče klientům poskytováno:

- pomoc při hledání nového pracovního zařazení,
- pomoc při zprostředkování ubytování,
- pomoc při opětovném začlenění se do společnosti,
- finanční podpora,
- sociálně-výchovné a poradenské působení ve věcech sociálně-právních.

3.1 Státní subjekty postpenitenciární péče

Propuštěným osobám z trestu odnětí svobody je v rámci postpenitenciární péče poskytována pomoc při hledání pracovního zařazení, pomoc při zprostředkování ubytování, finanční podpora, pomoc při začlenění se do sociálního prostředí a sociálně-výchovné a poradenské působení ve věcech sociálně-právních.

Státními subjekty, které poskytují postpenitenciární péči v rámci kontinuální sociální péče, jsou sociální pracovníci a sociální kurátoři (Štěrba 2007, s. 117–118).

Subjekty kontinuální péče můžeme rozdělit na státní a nestátní subjekty. Mezi státní subjekty řadíme sociálního pracovníka Vězeňské služby ČR, sociálního kurátora, kurátora pro mládež, ale i zdravotnická zařízení, kde se vykonává ochranná léčba, různá výchovné zařízení, případně také ústavní léčba. Do kategorie nestátních subjektů řadíme různé neziskové organizace, poskytující sociální péči a služby, např. ADRA, Naděje, Armáda Spásy. Různé občanské sdružení a církevní charitu. (Černíková 2008, s. 209–225).

Úlohou subjektů postpenitenciární práce je zajišťovat vznik vhodných podmínek pro resocializaci osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody a pro jejich sociální integraci (Černíková 2016, s. 15).

Sociální kurátor

Sociální kurátor je specializovaným pracovníkem obce s rozšířenou působností nebo obvodního úřadu. Péče sociálního kurátora zmírňuje důsledky výkonu vazby a trestu odnětí svobody a napomáhá propuštěnému jedinci řešit jeho sociální situaci a integraci do společnosti. Kurátoři pro mládež se zabývají mladistvými, kteří se dopustili trestné činnosti a mají výchovné problémy. Mladistvým i jejich rodinám poskytují sociálně právní poradenství, sociálně výchovnou pomoc a spolupracují s ostatními zainteresovanými institucemi (Černíková, Sedláček 2002, s. 143).

Sociální kurátoři působí většinou na městských úřadech, obecních úřadech s rozšířenou působností nebo při magistrátech na odděleních sociální prevence.

Klienti propuštění z věznic mají často zkreslený pohled na reálné možnosti svého dalšího života po ukončení VTOS. Výsledkem může být zklamání, rezignace a možné následné selhání. Ne vždy jsou naplněna jejich očekávání vůči rodině nebo partnerům. Nemají zajištěné zaměstnání, mnohdy ani bydlení, jsou zcela bez finančních prostředků. Často ani neví, kde se chtějí usadit, protože nemají vytvořenu vazbu k obci nebo městu. Sociální kurátor nabízí klientům další vhodné typy sociálních služeb. Pokud nejsou dosažitelné v místě bydliště klienta, odesílá ho po předchozím předjednání s poskytovatelem služeb s jeho souhlasem jinam. Nejčastěji se jedná o azylové domy, noclehárny, chráněné bydlení apod.

V těchto případech je nutné vždy mít na zřeteli možnosti klientova sociálního začleňování v dané lokalitě (Příručka pro metodiky sociální prevence a sociální kurátory, 2007).

Sociální kurátor může poskytnout klientovi podle § 2 odst. 6 zákona o pomoci v hmotné nouzi mimořádnou okamžitou pomoc z důvodu ohrožení osoby sociálním vyloučením. Tato jednorázová nenároková dávka může být poskytnuta i opakovaně do výše 1 000 Kč. Dávka je nejčastěji poskytována na zajištění stravy a dalších základních potřeb klienta, ubytování nebo jízdného do některého ze zařízení např. azylového domu nebo ubytovny. Zároveň je klient poučen a vyzván, aby podal žádost na další opakované dávky hmotné nouze (živobytí, doplatek na bydlení).

Probační a mediační služba

Probační a Mediační službu upravuje zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Probační a mediační služba zajišťuje výkon dohledu nad obviněnými nebo odsouzenými (klienty). Během zkušební doby kontroluje vedení řádného života klientů, plnění uložených přiměřených povinností a omezení a poskytuje jim nezbytnou pomoc při řešení otázek, na které sami svými silami nestačí. Dále jim zprostředkovává kontakty na organizace, jež jim mohou pomoci (při hledání bydlení, zaměstnání, zájmových činností). Smyslem práce probačních úředníků je pomoc klientům se znovuzачleněním do společnosti. Probační dohled probíhá formou osobních konzultací pracovníka Probační a mediační služby s klientem (PMS ČR, 2020).

Cíle činnosti PMS:

Integrace pachatele – Probační a mediační služba usiluje o začlenění obviněného respektive pachatele, do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu obviněného k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci.

Participace poškozeného – Probační a mediační služba se snaží o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.

Ochrana společnosti – Probační a mediační služba přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.

Probační a mediační služba kromě kontroly pachatelů poskytuje podporu a pomoc obětem trestných činů a všem, kteří byli zapojeni do řešení následků trestné činnosti. Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností, a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality (PMS ČR, 2020).

Probační a mediační služba se ve své Koncepti rozvoje probace a mediace do roku 2025 zavázala ke zřízení *probačních domů*, které doplní existující systém zacházení s osobami propuštěnými z vězení, a rovněž k zavedení programových center, která budou zajišťovat provádění resocializačních programů pro mladistvé i dospělé pachatele. Po propuštění z vězení jsou první měsíce nejkritičtější, proto je pobyt v probačním domě vhodným nástrojem, jak při návratu odsouzených na svobodu minimalizovat riziko jejich další recidivy a zároveň snížit možné obavy veřejnosti z těchto osob (PMS ČR, 2020).

3.2 Nestátní subjekty postpenitenciární péče

Tato část podává výčet několika organizací, které poskytují intervenci, poradenství a pomoc propuštěným osobám z výkonu trestu na území České republiky. Cílem je představit organizace působící na poli postpenitenciární péče a jejich služby, jež mohou být prospěšné těmto osobám při začleňování zpět do řádného života.

Nestátní subjekty zahrnují občanské, církevní, charitativní sdružení a organizace zaměřené na pomoc jedincům, kteří se dostali do konfliktu se zákonem. Nejznámější nestátní organizací, přispívající k integraci pachatelů trestných činů zpět do společnosti, je např. ADRA, Diakonie Českobratrské církve, Katolická charita, Český červený kříž, Armáda spásy, Naděje, azylové domy apod. (Štěrba 2007, s. 117–118).

Věznice spolupracují s různými nestátními neziskovými organizacemi. Spolupráce je zaměřena zejména na řešení drogové závislosti, udržení kontaktu s dětmi a rodinou a řešení životní situace po propuštění. Podle druhu sociální pomoci můžeme nestátní subjekty postpenitenciární péče rozdělit na materiální pomoc, poradenskou pomoc a sociální péči. Materiální pomoc cílové skupině poskytuje ošacení a stravu (např. Český červený kříž, ADRA – charitativní organizace adventistické církve, Česká katolická církev a jiné).

Poradenská pomoc je poskytována v situaci nouze a krize. Jedná se například o telefonickou krizovou intervenci, řadíme sem také komunitní centra nebo terénní programy. Poskytovatelem je například Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi a organizace jako Rubikon, Romodrom nebo Za branou. Sociální péče pak zahrnuje, stravování, ubytování, osobní hygienu, zdravotní péči a integrované programy. Mezi zařízení, která tyto služby poskytují řadíme například Armádu spásy, azylové domy nebo noclehárny (Mühlpachr 2004, s. 64–65).

Velmi známým subjektem na poli postpenitenciární péče je občanské sdružení **Romodrom**. Tato nezisková organizace pomáhá při prosazování práv a integraci těch, která jsou sociálně vyloučeni, nebo sociálním vyloučením ohroženi. Za tímto účelem jsou poskytovány sociální služby, kterými jsou terénní programy, sociální rehabilitace, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a odborné sociální poradenství, a dále pak sociální projekty, jež jsou zaměřené na dluhové poradenství, podporu zaměstnanosti, bydlení, péči o děti či vzdělávání (Romodrom 2021).

Člověk v tísní je organizace, která působí již 25 let. Přizpůsobuje se vývoji světových a domácích událostí a pružně reaguje na společenské změny stejně jako na přírodní katastrofy. Mimo humanitární pomoci ve světě se zabývá také sociální prací v ČR. Posláním resocializačních programů je sociální začlenění osob, jež se dopustily protiprávního jednání, nebo závažného porušení společenských norem. Jeho konkrétním cílem je minimalizovat rizika recidivy a zamezit opakovanému konfliktu se společenskými normami. Těchto cílů se snaží dosáhnout zvýšením sociálně právních a komunikačních kompetencí, posílením soběstačnosti a sebevědomí a motivací ke změně postojů pachatele. Spolupracují s Probační a mediační službou, a v patnácti dvouhodinových setkáních s klientem se snaží podat pomocnou ruku při startu nového života po propuštění (Člověk v tísní 2021).

Dalším důležitým subjektem poskytující postpenitenciární péči je nestátní nezisková organizace **Rubikon**, která v této oblasti působí přes dvacet pět let. Za tuto dobu prošlo organizací více než 25 000 klientů, jimž zde pomohli překročit stín minulosti a zapojit se do běžného života po opuštění bran věznice. Momentálně se pracovníci Rubikonu velmi věnují pomoci při začleňování do zaměstnání i přes záznam v rejstříku trestů. Důležité je také informování potenciálních zaměstnavatelů o tom, že trestní minulost nutně nemusí znamenat to, že je člověk špatný a nenapravitelný, a že je nutné mít z něj strach a dál jej ze společnosti vytlačovat (Rubikon 2021).

Dalším subjektem poskytující postpenitenciární péči je také občanské sdružení **Za branou, z.s.**, jehož cílem je nejen poskytovat pomoc propuštěným osobám, ale také vytvořit svépomocnou skupinu, v níž by si mohli vyměňovat informace propuštěné osoby i rodinní příslušníci odsouzených či propuštěných osob – navzájem si sdělovat své zkušenosti, sdílet svá trápení spojená s výkonem trestu.

Občanské sdružení pořádá časté semináře, kterých se může zúčastnit odborná veřejnost i osoby, jichž se problematika vězení osobně týká. Posláním Občanského sdružení Za branou, z. s., je pomoc osobám ve vězení a po výkonu trestu, jejich rodinám a blízkým za účelem úspěšné resocializace lidí, vracejících se z vězení do běžného života. Specifikem přístupu *Za branou* k postpenitenciární péči je důraz na vztahy odsouzeného pachatele trestné činnosti k rodině a blízkým lidem (Za branou 2021).

Nezisková organizace **Dismas o.p.s.** pomáhá osobám s kriminální minulostí a mladým lidem do 26 let věku opouštějícím školská zařízení pro výkon ústavní péče začlenit se (zpět) do společnosti a odbourávat předsudky ostatních lidí vůči lidem se záznamem v rejstříku trestů a lidem opouštějícím zařízení ústavní péče. Cílem služeb společnosti Dismas je snížení recidivního chování a dosažení úspěšné resocializace a reintegrace. Vedle zaměstnávání těchto osob se věnují také dlouhodobému poradenství, orientaci v sociálních dávkách, a pomoci při zprostředkování bydlení (Dismas 2021).

Podané ruce, o. p. s. je nezisková nevládní organizace, která pomáhá lidem v obtížných situacích jejich života. Poskytovanými službami jsou vytvářeny cesty k osobní, zdravotní i sociální stabilizaci jedince, s ohledem na jeho kvalitu života a celkovou osobní spokojenost. Organizace nabízí pro osoby propuštěné z výkonu trestu individuální poradenství, pomoc během trestního řízení, asistenční službu, korespondenční kontakt pro osoby ve vězení, bezplatný internet či ošacení. Organizace má hlavní sídlo v Brně, kde má například i Centrum poradenských služeb ve vězení i po výstupu (Podané ruce 2021).

Sananim z. ú. je nestátní neziskovou organizací, která od svého založení v r. 1990 působí v oblasti drogových závislostí. Pomáhá lidem ohroženým závislostmi a jejich rodinám při zvládnání životních situací. Provozuje po celé republice mnoho center, komunit. Pracuje s několika doplňkovými programy, určenými pro lidi závislé, pro jejich rodiny, Romy a osoby v konfliktu se zákonem.

Závislosti jsou závažným faktorem ovlivňujícím kriminální činnost, a tak boj s nimi je velmi důležitým krokem při snaze o resocializaci a reintegraci těch, kteří už se kvůli nim do konfliktu se zákonem dostali. Programy na boj s drogami pomáhají překonat období závislosti. Některým klientům pomáhají přežít, velké části pomáhají s reintegrací. Provozují Centrum pro osoby v konfliktu se zákonem, ve kterém nabízejí pomoc závislým ve všech fázích trestního jednání. Za dobu existence Sananimu prošlo zařízením přes šedesát tisíc klientů (Sananim, 2021).

Zvláštní postavení v systému postpenitenciární péče mají také zdravotnická zařízení, která vykonávají ochranné léčby. Mohou být nařízené soudně anebo dobrovolně z rozhodnutí klienta. Mezi nejčastější léčby patří např. protialkoholní, protitoxikomanická, sexuologická, a to přímo během výkonu trestu ve věznici ve specializovaném oddělení.

Empirická část

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku začleňování propuštěných osob do společnosti po opuštění výkonu trestu odnětí svobody. Cílem empirické části bylo zjistit, jakým způsobem a za jakých podmínek probíhá začleňování jedince do společnosti po jeho návratu z výkonu trestu odnětí svobody. V této souvislosti bylo také zjišťováno, jakým způsobem byly osoby ve VTOS připravovány na běžný život mimo zdi věznice, zda měli zajištěné zaměstnání, jaké měli vztahy s rodinnými osobami a přáteli. Pro osoby, které se vrací zpět do společnosti po výkonu trestu, je důležité najít bydlení a zaměstnání. Ovšem k tomu, aby mohli plnohodnotně žít ve společnosti jim nestačí mít práci a kde bydlet, ale musí si znovu vybudovat vztahy k okolí a k rodině, popřípadě získat vzdělání nebo příslušné kompetence rekvalifikací. Pomocí rozhovorů bylo zjišťováno, zda měli všechny osoby přístup k informacím – jaké je nabídka a možnosti v oblasti návazných sociálních služeb v místě trvalého bydliště. Jako hlavní metoda k získání a zpracování údajů pro empirickou část byl zvolen polostrukturovaný rozhovor.

4 Empirické šetření

4.1 Průzkumný cíl a průzkumné otázky

Na teoretickou část navazuje empirická část mé bakalářské práce. Cílem průzkumné části bylo zjistit, jakým způsobem a za jakých podmínek probíhá začleňování jedince do společnosti po jeho návratu z výkonu trestu odnětí svobody. Získané informace byly propojovány také s poznatky o sociální práci ve věznicích, které uvádí odborná literatura.

V rámci průzkumného cíle byly definovány tyto výzkumné otázky:

1. Jak jsou osoby ve VTOS připravovány k opětovnému začlenění do společnosti?
2. Které sociální služby jsou poskytovány osobám po propuštění v postpenitenciární péči?

4.2 Metodologie průzkumu

U všech vybraných respondentů byla použita technika „snowball“, tedy „postupného nabalování“ (Srnc 2003, s. 23).

Pro potřeby bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní výzkum. Metodou sběru dat byly polostrukturované rozhovory, které se k danému tématu hodily nejvíce. Je důležité připravit si okruhy témat, jimiž se chceme během interview zabývat. Není však nutné se striktně držet jejich pořadí. Předem daná osnova rozhovoru ulehčuje následnou analýzu dat, a také pomáhá vyplnit prázdná místa během interview. Tento typ rozhovoru se používá, když je nutné minimalizovat variaci otázek kladených dotazovanému. Redukuje se tak pravděpodobnost, že se data získaná v jednotlivých rozhovorech budou výrazně strukturně lišit (Hendl 2005, s. 173).

Interview jsem uskutečnila s pěti respondenty v jejich přirozeném prostředí. Polostrukturovaný rozhovor jsem vybrala z důvodu, že zajišťuje jistou míru flexibility a tazatel se často může dozvědět více informací, pokud nechá respondentovi prostor k mluvení. Pokud se například respondent více rozpovídal, do odpovědí jsem příliš nezasahovala a nechala jsem respondenta, aby plynule vyprávěl bez mého většího zásahu.

Sestavila jsem celkem 12 otázek, které jsem položila svým respondentům v chronologickém pořadí v závislosti na průběhu našich rozhovorů. V některých případech jsem pokládala doplňující otázky.

Průzkumné otázky v tomto rozhovoru byly kladeny tak, aby se mi s jejich pomocí podařilo zjistit, jak se propuštěným jedincům daří začlenit zpátky do sociálního, pracovního a rodinného života v rámci opětovného navázání rodinných vztahů se všemi členy rodiny. V případě, že rodina s odsouzeným udržuje pravidelný kontakt po dobu výkonu trestu.

Obsah rozhovorů jsem zaznamenávala ručně do svých poznámek, a poté jsem je doma přepisovala do počítače. Odpovědi respondentů jsou označeny kurzívou. Rozhovory byly autenticky a doslovně zaznamenány. V této formě jsou také použity v interpretaci získaných dat.

Kvalitativní výzkum má na začátku zvolené téma a určené výzkumné otázky. Je to pružný typ výzkumu, protože se může modifikovat a doplňovat i v průběhu výzkumu. Na konci výzkumu je hypotéza, která by mohla sloužit jako podklad pro další výzkum. Pracuje se přímo v terénu a sběr trvá delší časový úsek. V průběhu sběru výzkumník své domněnky přezkoumává, a na závěr podává o výzkumu zprávu, ve kterém jsou uvedeny názory účastníků výzkumu nebo navržená nová teorie (Hendl, 2005, s. 51).

Metody rozhovoru (explorace) lze použít jak u specialistů (vychovatel, psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, lékař), tak se zaměřením na odsouzené (zjišťujeme subjektivní postoje k pojetí, obsahu, koncepcí věznice, ubytování, stravování, vztahům, programům zacházení apod. – námětů, obzvláště ve vězení, se nachází neustále dostatek). Rozhovor může být individuální nebo kolektivní, řízený (podle předem připravených a promyšlených otázek), nebo improvizovaný, který bývá často cennější, neboť v penitenciárním prostředí umožňuje těsnější kontakt s pokusnou osobou. Hlavně využíváme jejího emocionálního přístupu a spontaneity k probíranému problému (Jůzl 2012, s.92)

Zde je několik bodů k přípravě dobrého rozhovoru dle Hendla, které byly stěžejní pro mé interview.

1. Navrhnout si obecné téma a potom si vypsát všechna podtémata a okruhy otázek, které nás budou zajímat.

2. Uspořádat si témata dle logického pořadí a důležitosti. Hendl doporučuje nechat citlivá témata až ke konci rozhovoru.

3. Rozmyslet si pořadí a formování otázek.

4. Vytváříme vztah vzájemné důvěry, vstřícnosti a zájmu. Jsme citliví k pohlaví, věku a kulturním odlišnostem dotazovaného.

5. Udržujeme si neutrální postoj k obsahu sdělovaných dat. Sbíráme data, ale neposuzujeme osobu.

6. Jsme pozorní a citliví k tomu, jak je dotazovaný rozhovorem ovlivněn a jak odpovídá na různé otázky“ (Hendl 2005, s.174).

Nevýhodou tohoto rozhovoru s volnými otázkami je restrikce na předem daných témat. Omezení také spočívá v kladení stejně formulovaných otázek různým respondentům, kdy jsou kladeny stejně formulované otázky a tím je přehlížena situovanost rozhovoru. Proto je zde eliminována možnost vzít v úvahu individuální rozdíly, a zároveň i variantu poskytovaných informací. (Hendl 2005, s. 173–174).

Koncepce sestavených otázek k polostrukturovanému rozhovoru:

Otázka č. 1 Kolik je Vám let?

Otázka č.2 Kolikrát jste byl odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody?

Otázka č. 3 Jaký byl Váš denní režim ve výkonu trestu? Popište svůj denní režim od rána do večera.

Otázka č. 4 Měl jste možnost pracovat ve věznici nebo i mimo ni? Pokud ano, popište, jaký byl Váš denní program.

Otázka č. 5 Byl jste v pravidelném osobním/písemném kontaktu, například s členy rodiny nebo přáteli?

Otázka č. 6 Byly podle vás programy zacházení správně nastavené a pomohly Vám?

Otázka č. 7 Využil jste možnosti spolupráce se sociálním pracovníkem před propuštěním?

Otázka č. 8 Byl jste dostatečně ve věznici informován o tom, jaké sociální služby můžete po propuštění využít nebo navštívit?

Otázka č.9 Spolupracoval jste s nějakou organizací? Jak Vám pomohla organizace, se kterou jste spolupracoval.

Otázka č. 10 Jaký vliv měl na Vás výkon trestu? V souvislosti například s hledáním zaměstnání, studia, rodinné vztahy a vztahy s přáteli?

Otázka č. 11 Jak Vás přijala rodina/příbuzní/přátelé v osobním životě? Jak s nimi v současné době vycházíte?

Otázka č. 12 Měl na Vás výkon trestu odnětí svobody nějaký pozitivní vliv? Pokud ano, uveďte jaké:

Doplňující otázky:

- Dostal jste se do situace, že jste chtěl práci a nechtěli Vás zaměstnat pouze z důvodu Vaší trestní minulosti? (záznam v rejstříku trestů)
- Byl jste na výstupním oddělení z důvodu posledního delšího trestu? Jaký byl na výstupním oddělení režim?
- Máte nějaké plány do budoucna? Pokud ano, uveďte:
- Myslím, že jste mi pro výzkum poskytl mnoho zajímavých a cenných informací. Máte nějakou otázku, napadá Vás něco, o čem jsem se nezmínila?

4.3 Výběr respondentů

Základní údaje o respondentech

Označení	Věk	Rok VTOS	Místo výkonu trestu	Počet VTOS
R1	25	2018 - 2020	Plzeň	Prvostrestaný
R2	27	2015 - 2019	Plzeň	Celkem 2x
R3	35	2012 - 2020	Plzeň Pankrác	Celkem 2x
R4	38	2013 - 2016	Plzeň	Prvostrestaný
R5	45	2009 - 2019	Plzeň Horní Slavkov Příbram	Celkem 3x

Tabulka 1 – základní údaje o respondentech

zpracování: vlastní

Do průzkumného šetření se celkem zapojilo 5 vybraných respondentů na základě osobních preferencí a doporučení. Jednalo se o účelový výběr respondentů. Pro průzkumné šetření byli osloveni pouze muži, kteří byli ve výkonu trestu odnětí svobody v mužské věznici. Respondenti tvořili skupinu osob ve věku 25 až 45 let.

Na tom, za jaký trestný čin byli v minulosti odsouzeni, u výběru skupiny respondentů nezáleží. Pro zachování anonymity byli respondenti označeni pod iniciály R1- R5. Pro můj průzkum byli klíčoví R1 a R2, oba jsem znala z dřívější doby, věděla jsem, že mi vyjdou vstříc a ochotně poskytnou důležité informace, které budu pro účely své bakalářské práce požadovat. Vzhledem k povaze respondentů a osobní známosti, jsem se snažila být objektivní ve všech směrech. Respondenti R1 a R2 mi zároveň také poskytli kontakty na potenciální respondenty pro další rozhovory. Tyto případné respondenty jsem postupně oslovila e-mailovým nebo telefonickým kontaktem na základě získaných informací. Takto oslovení respondenti označeni jako R3, R4 a R5 souhlasili s poskytnutím rozhovorů.

Cílovou skupinou průzkumu byli propuštění pachatelé všech trestných činností, kteří vykonali trest ve výkonu trestu (někdy i opakovaně) ve věznici Plzeň, ale i v jiných věznicích v České republice. Společným znakem dotazovaných je právě VTOS ve věznici Plzeň. Věznice Plzeň je věznicí pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených mužů, zařazených do věznice se zvýšenou ostrahou, ostrahou se středním stupněm zabezpečení a ostrahou s vysokým stupněm zabezpečení.

Ve věznici jsou zřízeny specializované oddíly – oddíl specializovaný pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných ve věznici se zvýšenou ostrahou, oddíl specializovaný pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním návykových látek ve věznici s ostrahou, s vysokým stupněm zabezpečení.

4.4 Průběh získávání dat

V prvním kroku připravovaného průzkumu byl vytvořen časový harmonogram pro získání a vyhodnocení dat. V několika bodech bylo naplánováno, v jakém měsíci a s jakým konkrétním respondentem bude proveden individuální rozhovor. Časový harmonogram jsem se snažila dodržovat, ne vždy to však pandemická situace dovolila. Několikrát se stalo, že rozhovor musel být přesunut na jiný termín nebo jsem byla nucena již naplánovanou schůzku zcela zrušit.

Individuální rozhovory s vybranými respondenty probíhaly v časovém horizontu od poloviny září 2020 do února 2021. Rozhovory s respondenty byly realizovány přibližně 6 měsíců v závislosti na vývoji epidemiologické a pandemické situace v České republice. V rámci připravovaného výzkumu a získávání informací, byl proveden pilotní rozhovor s prvním respondentem. Cílem provedeného předvýzkumu bylo otestování srozumitelnosti a správnosti použitých formulací u vybraných otázek.

Pilotní rozhovor byl po vzájemné domluvě uskutečněn v příjemném a neutrálním prostředí v centru města Plzně v malé kavárně. Respondent R1 předem souhlasil s poskytnutím rozhovoru pro účely bakalářské práce. Rozhovor probíhal velmi dobře v uvolněné atmosféře. Dotazovaný byl během rozhovoru ochotný a sdílný. Všechny otázky byly úspěšně zodpovězeny. Veškeré zodpovězené otázky byly během rozhovoru zaznamenány do písemného deníku, označeného jako rozhovor č.1. Veškeré písemné záznamy a získané informace byly později elektronicky zpracovány do elektronické podoby. Kompletní rozhovor trval přibližně 3 hodiny. Vzhledem k počtu a struktuře sestavených otázek byl rozhovor nesmírně zajímavý a inspirativní, ale také velmi náročný pro obě strany, především z časového hlediska.

Následující rozhovory probíhaly obdobným způsobem za stejných podmínek, tedy na základě individuální domluvy s každým respondentem samostatně. Vzhledem k časové náročnosti rozhovoru, byl kladen ohled na pracovní povinnosti jak tazatelky, tak i každého respondenta. Předtím, než jsem se s vybraným respondentem domluvila na konkrétním termínu a čase, bylo potřeba získat souhlasy dotazovaných s poskytnutím rozhovorů a informacemi pro průzkumné účely. Souhlasy s osobní schůzkou respondenti potvrzovali formou osobního, telefonického nebo písemného kontaktu před zahájením individuálního setkání.

Před započítáním rozhovoru byl každému respondentovi ve stručnosti představen obsah práce a účel získaných informací. Samotné rozhovory probíhaly v předem určený čas a hodinu po vzájemné dohodě na konkrétním místě. Rozhovory probíhaly v časovém rozmezí cca 2–3 hodiny, až do vyčerpání témat.

Volba „nedirektivního“ stylu rozhovoru vycházela ze „zkušenosti“ nebo spíše „nezkušenosti“ s osobami po výkonu trestu, kdy se jen stěží dalo předvídat, jak budou na kladené otázky reagovat. Otázky v nich neměly zbytečně vyvolat averzi nebo nutnost se bránit, a proto nebylo naléháno na detailnější vysvětlení. Rozhovory byly vedeny se submisivním přístupem, což se projevovalo v obezřetném kladení otázek. Z těchto důvodů jsme se také před jednotlivými rozhovory domluvili, že pokud by jakákoliv položená nebo doplňující otázka byla pro respondenta nepříjemná nebo by neměl zájem odpovídat, aby tazatelku neprodleně upozornil, a tím bychom předešli nepříjemnostem. Z genderového hlediska je v zaznamenaných odpovědích respondentů znát patriční nadřazenost a dominance vzhledem k pohlaví tazatelky.

4.5 Interpretace získaných dat

Otázka č. 1 – Kolik je Vám let:

Na základě průzkumného šetření bylo zjištěno, že průměrný věk respondenta je 34 let. Ze získaných dat vyplývá, že nejmladším dotazovaným byl muž ve věku 25 let a nejstarším byl muž ve věku 45 let (viz. tabulka č. 1 – základní informace o respondentech). Dle zjištěných dat ze statistické ročenky (Statistická ročenka VS ČR 2019) je v českých věznicích stav odsouzených mužů a jejich rozdělení do věkových skupin, podobné a odpovídající zkoumanému vzorku v této empirické části. Nejvíce zastoupenou skupinou jsou odsouzení muži ve věku 25-50 let.

Otázka č.2 - Kolikrát jste byl odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody:

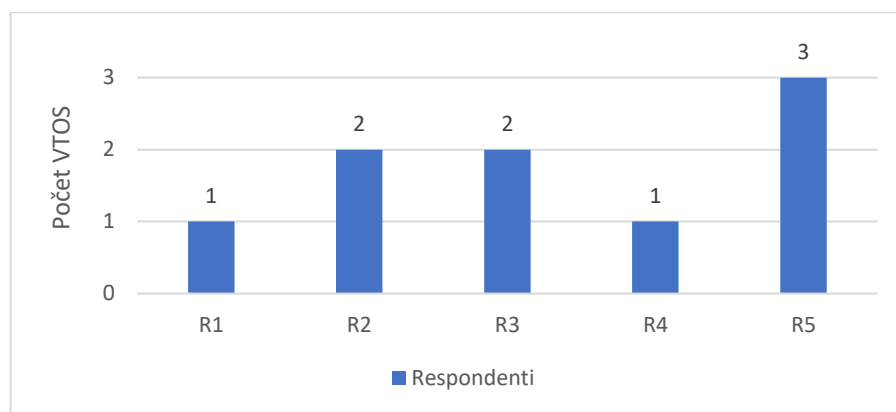
Respondenti označení R1 a R4 byli ve VTOS poprvé, respondenti R2 a R3 byli ve VTOS dvakrát a respondent R5 byl ve VTOS celkem třikrát. R5 v rozhovoru uvedl, že byl pravomocně odsouzen 3x, zároveň byl odsouzen několikrát podmíněně se stanovenou zkušební dobou. **R5 vzápětí dodal:** „*Podmíněně přesnej počet nevím, těžko říct takhle z hlavy.*“ Podle platné právní úpravy může soud podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího dvě léta, jestliže vzhledem k osobě pachatele, zejména s přihlédnutím jeho dosavadnímu životu a prostředí ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu (Zákon č.40/2009 Sb., § 81).

Ze získaných dat vyplývá, že u dotazovaných respondentů se v některých případech opakovala recidiva. Recidiva je patologický jev, kdy se stejný pachatel opětovně dopustí trestného činu poté, co byl pravomocně odsouzen za spáchání jiného předcházejícího trestného činu. Recidiva odsouzených představuje v ČR vážný problém, a to především z pohledu vězeňské populace. V roce 2013 představovali odsouzení, kteří byli již dříve ve výkonu trestu odnětí svobody 70 %, v roce 2014 to bylo 69 % ze všech odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

Nejčastější příčiny recidivy jsou finanční problémy propuštěných. Jako další příčiny jsou uváděny například návrat odsouzených do nevyhovujícího prostředí, zhoršená možnost nalézt zaměstnání, ztráta rodinného a sociálního zázemí odsouzených.

Zaměříme-li se na osoby propuštěné z výkonu trestu odnětí svobody, zjistíme, že za nejrizikovější období, z pohledu recidivy, se považuje prvních 6 měsíců po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Maximum recidivujících pachatelů se dopouští nového trestného činu v průběhu 2 let po propuštění.

V exponovaném období, tj. první půlrok po propuštění, se kriminální recidiva objevuje spíše u pachatelů trestných činů majetkových a trestného činu loupeže, než u pachatelů trestných činů sexuálních a násilných. Selhání se objeví u pachatelů, nemajících pozitivní pracovní návyky, a také spíše u pachatelů, kteří se dopustili prvního trestného činu jako mladiství (Koncepce vězeňství do roku 2025).

Graf 1 - Počet odsouzení u vybraných respondentů

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 3 - Jaký byl Váš denní režim ve výkonu trestu? Popište svůj denní režim od rána do večera:

Denní program v jednotlivých věznicích se může lišit, protože je stanoven vnitřním řádem každé jednotlivé věznice. Denní program vymezuje čas na jednotlivé aktivity během dne ve věznici (nezbytné opakující se činnosti jako je budíček, čas na osobní hygienu, vycházku, jídlo, práci/pracovní terapii, volitelné aktivity, nepravidelné akce sportovní či kulturní, výpůjční dobu knihovny, možnost nákupu v obchodu, duchovní aktivity). Každý z respondentů v této otázce popsal denní režim ve věznici dle časového harmonogramu. Získané údaje od respondentů se velmi často shodovaly v denním časovém rozvrhu i v prováděných činnostech. Proto byly vybrány jen některé odpovědi.

R1 popsal svůj denní režim ve VTOS: „Budiček jsme měli v 5:30 ráno, potom v 6:00 následoval sčíták. Potom byla snídaně, po snídani jsem měl volno. Po volnu následoval oběd a od 12:00 do 13:00 byla vycházka. Nebylo tam co dělat, chodili jsme na kulturku (kulturní místnost) a tam jsme se koukali na televizi nebo hráli ping pong. Večer byla večeře, poté byl zase sčíták a do 22:00 do večera bylo zase volno. Ve 22:00 byla večerka a pak nás zamkli na celách. O víkendu pak cvičíš, čumíš na televizi nebo hraješ karty.“

R3 popsal svůj denní režim ve VTOS: „Ráno v 5:45 byl budiček, v 6:00 byl sčíták odsouzených, 6:30 byl výdej snídaně, poté plnění programu zacházení (sledování TV, sportovní aktivity, úklid společných prostor), 12:00 oběd, po obědě pošta, dále plnění programu zacházení, 15:00 vycházka do vnitrobloku věznice do 16:00, 16:30 byla večeře, úklid se prováděl vždy po výdeji stravy, 22:00 večerka.“

R4 popsal svůj denní režim ve VTOS: „Budiček, snídaně, sčítání odsouzených, snídaně, oběd, večeře, sčítání odsouzených a večerka. Co odsouzený dělá mezi tím, je jeho věc. Psaní dopisů, čtení, koukání na TV, sport, posilování, ale i šmelení zakázaných věcí a látek, balení cigár, vzdělávání se... tak vše záleží na odsouzeném.“

Věznice odsouzeným také poskytuje duchovní a sociální služby. Odsouzení se mohou účastnit společných náboženských obřadů nebo dalších aktivit organizovaných v rámci věznice.

Sčíták je tzv. početní prověrka odsouzených – pozn. autorky

Otázka č. 4 - Měl jste možnost pracovat ve věznici nebo i mimo ni? Pokud ano, popište, jaký byl Váš denní program:

Ze získaných dat vyplývá, že pouze dva respondenti z celkového počtu byly ve VTOS zařazeni do zaměstnání. Práce je nejdůležitějším prostředkem zacházení s odsouzenými, je to základní a naprosto nezastupitelný a pozitivní faktor v působení na odsouzené. Smysluplná, dobře řízená a organizovaná práce, rozvíjí pracovní návyky. Získání a upevnění návyku pracovat, zvyšuje ve značné míře šanci odsouzeného na soběstačný život v souladu se zákonem po propuštění z vězení.

R2 popsal svůj pracovní denní režim: „Ano, pracoval jsem ve vnitřních i venkovních prostorách věznice. Co já si pamatuju, tak na Borech se před nějakým časem rekonstruovala budova nebo nějaký cely, takže jsem různě pomáhal. Stěhovali jsme nábytek, malovalo se. Ráno byl v 5:30 budiček, osobní hygiena, v 6:00 výdej balíčku. Od 8:00 do 14:00 jsem pracoval a potom jsem se vracel zpátky. Příchod na oddíl.“

Odpoledne jsem měl oběd, když přišla pošta, tak jsem si ji převzal, pak jsem šel do sprchy. Večer následoval program zacházení, ve 21:00 byla večerka.“

R5 popsal svoji zkušenost se zaměstnáním ve věznici následovně: *„Budiček ve 4:50, potom osobní hygiena, okolo 5:15 snídaně, pak odchod do práce. Pracoval jsem uvnitř areálu, normálně 8 hodin jako v práci, když jsem byl doma. Na Borech jsem dělal většinou ranní směny. Během výkonu jsem vystřídal několik prací vzhledem k délce trestu.*

Pracoval jsem jako pomocná síla v kuchyni, což mělo docela výhody, ale nerad bych to tady nějak víc rozváděl. Navíc jsem vyučený kuchař, tak to docela šlo. Pak jsem taky dělal takový pomocný a úklidový práce okolo věznice. V zimě jsme třeba odklízeli sníh z cest. Když tam člověk aspoň mohl něco dělat, docela to šlo a čas utíkal rychlejš. Víc jsem se zabavil, než kdybych jenom seděl, koukal, pil kafe a balil cigára.“

R1, R3 a R4 nebyly ve VTOS zařazeni do zaměstnání.

R1 odpověděl: *„No vůbec. Nebyla tam práce. Pracovali jenom ti, který tam byli delší dobu. I když jsem chtěl pracovat, tak to nešlo. Možná kdybych tam byl déle, tak by se asi nějaká práce našla. Když jsem ji neměl, tak to vůbec neutíkalo, každý den byl úplně stejnej, nuda.“* R3 a R4 odpověděli velmi stručně a to, že ve vězení nepracovali.

Odsouzení mají ze zákona povinnost ve VTOS pracovat, pokud je jim přidělena práce, jsou práce schopní a zdravotně způsobilí k výkonu práce. Důležité je, aby odsouzení nevnímali zařazení do práce pouze jako povinnost, ale také jako činnost, která podporuje jejich osobnost.

Ze získaných dat vyplývá, že v současné době je ve věznici Plzeň celkem 919 odsouzených osob, z toho 532 odsouzených osob je zařazeno do zaměstnání, a to jak ve vnitřním provozu věznice, tak i mimo věznici (VS ČR, věznice Plzeň 2021).

Odměňování obviněných je stanoveno na základě zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce. Od roku 2020 je minimální mzda v ČR 14 600 Kč měsíčně. Tato skutečnost vedla k navýšení platů i v nápravných zařízeních, a to v poměru 50 % minimální mzdy pro pracovní odměnu za práce zařazené v I. skupině, v II. skupině 70 % minimální mzdy, ve III. skupině 95 % minimální mzdy, a konečně ve IV. skupině 120 % minimální mzdy v daném kalendářním roce. Účinnost této vyhlášky platí od 1. ledna 2020 (Justice.cz 2021).

Se zaměstnáváním osob během výkonu trestu odnětí svobody úzce souvisí zaměstnávání osob po jejich propuštění z výkonu trestu, neboť právě nalezení zaměstnání představuje spolu s nalezením ubytování důležitý faktor, vedoucí k úspěšné resocializaci. Aby k tomu však mohlo dojít, je zapotřebí, aby osoba při vstupu na trh práce byla před propuštěním určitým způsobem připravena. Osoby ve výkonu trestu jsou však nedostatečně kvalifikované, mají malé dosavadní pracovní zkušenosti, a s tím spojené pracovní návyky, nemají možnost podat o své dosavadní práci reference. Zpravidla se potýkají s nedostatkem finančních prostředků a s existencí dluhů.

Zásadním problémem je také skutečnost, že osoby propuštěné z výkonu trestu nemají potenciálnímu zaměstnavateli zpravidla co nabídnout. Problémem jsou také nereálná očekávání o pracovních podmínkách a výši možného příjmu. Vzhledem k nízkému vzdělání, absenci rekvalifikace a dosavadních pracovních zkušeností, pracuje velká část propuštěných osob na trhu práce „načerno“, zpravidla jen krátkodobě a nárázově, a stává se obětí nevýhodného zacházení ze strany některých zaměstnavatelů a někdy také agentur práce. Práce „načerno“ v kombinaci s čerpáním sociálních dávek často představuje vyšší příjem než ten, který by propuštěná osoba získala legální prací.

Otázka č. 5 Byl jste v pravidelném osobním/písemném kontaktu například s členy rodiny nebo přáteli?

Ze získaných dat vyplývá, že každý respondent byl v osobním, písemném nebo telefonickém kontaktu se svou rodinou a nejbližšími. Jakákoliv forma kontaktu je nesmírně důležitá a má pozitivní vliv na každého odsouzeného. Pro odsouzené osoby je to jediný možný způsob, jak nadále udržet rodinné, partnerské a přátelské vztahy po dobu uvěznění.

R1 odpověď: *„Při vstupu do výkonu jsem měl možnost uvést až 4 osoby. Jejich jména, příjmení a kontakty na ně. Pokud někdo nadiktoval špatný údaje, měl prostě smůlu. To byli jediní lidi, který mohli přijít na návštěvu. Seděli jsme v takový velký místnosti u stolu a normálně si povídali. Za mnou na návštěvu jezdila ségra a máma. S nimi jsem si také psal, když jsem třeba chtěl poslat nějaký balíček a tak. Většinou mi poslali to, o co jsem si napsal, takže kafe, tabák, trvanlivé potraviny a hygienu. Než mě zavřeli, tak jsem měl dlouho přítelkyni, která to ale nezvládla a nepodpořila mě. Už spolu dávno nejsme a děti jsme taky neměli.“*

Víc bych se k tomu nechtěl vyjadřovat, tenkrát mě to hodně vzalo. Ani jednou nepřišla na návštěvu, i když jsem ji o to několikrát prosil. Nedopadlo to tak, jak jsem chtěl.“

R2 odpověděl: *„Byl jsem v kontaktu s mámou a babičkou. Psali jsme si dopisy. V těch dopisech mi ještě posílaly známky a obálky, občas i nějakou propisku nebo tužku, abych jim mohl vůbec odepsat. Většinou jsem je v dopisech prosil o nějaký věc, aby mi poslaly, hlavně teda něco dobrého na zub, a abych si mohl udělat kafe. Jinak za mnou jezdili pravidelně na návštěvy, to bylo fajn, konečně si popovídat s někým jiným.“*

R3 odpověděl: *„Já jsem byl v kontaktu skoro s celou rodinou – rodiče a sestrou. Psali mi dopisy, posílali balíčky a jezdili za mnou na návštěvy. Měl jsem i manželku. Ted' už bývalá manželka. Nepřijela za mnou do vězení ani jednou. Během výkonu mi jednou napsala dopis a v tom bylo, že se chce rozvést. Ani mi to nepřijela říct osobně. To mě dost mrzelo. Dozvěděla se totiž o vysokých dlužích, který jsem neplatil a ona s tím nechtěla mít nic společného. Dokud ale peníze byly a ona si mohla kupovat co chtěla, tak neřešila, kde jsem je bral. Jen občas se divila, kde jsem vzal tak velkou sumu, ale jinak se nezajímala. Domluvili jsme se, že až mě pustí, tak se rozvedeme, že to nemá smysl. Společné děti jsme neměli“. Ted' mám novou ženu a jsem spokojenej.“*

Rozvod patří mezi nejvíce psychicky náročné životní situace. Oficiálně jsou nejčastějším důvodem rozvodu udávány především příčiny jako nevěra a alkoholismus (Matoušek 2003b, s. 192).

Rozvod je častým jevem v době výkonu trestu odnětí svobody. Podle dat získaných na veřejně přístupných stránkách Českého statistického úřadu je v běžné populaci mezi muži 48 % ženatých. Ve vzorku respondentů v době uvěznění byl ženatý pouze jeden muž z celkového počtu.

Respondent R4 odpověděl: *„Byl jsem v kontaktu s bratrem, to byl asi jedinej člověk, co si se mnou psal. Rodiče mi zemřeli při autonehodě a s jinými příbuznými kromě bratra jsem nebyl v kontaktu. Víím, že mám sestřenici, tu jsem ale dlouho neviděl. Kdo za mnou občas přišel na návštěvu tak to byla přítelkyně, teda ted' už bývalá přítelkyně. Nevydrželo nám to, sice jsme se to pak ještě několikrát zkusili dát dohromady, ale nepovedlo se to. Pak mi občas napsali dva kámoši, se kterými se znám od dětství, vyrůstali jsme kousek od sebe.“* **R5 odpověděl:** *„Ano, se dvěma sestrami, jak telefonicky (přes telefonní automaty na oddíle), tak korespondenčně. Chodili mi i na návštěvy do věznice 1x do měsíce, a jelikož jsem byl pracující odsouzený bez kázeňského přestupku, tak sem měl nárok na venkovní vycházku 1x za dva měsíce na 3 hodiny.“*

K této otázce bylo více vysvětleno a popsáno v kapitole **1.1.5 – Oblast utváření vnějších vztahů**. Cílem těchto aktivit je posilování a udržování vztahů s rodinou a osobami blízkými, které přispívají k uspokojování základních psychických potřeb odsouzených. Pokud odsouzený přišel do výkonu trestu z funkční rodiny, je třeba jeho vztahy s tímto prostředím udržovat, a to hlavně v zájmu úspěšného návratu do společnosti.

Podle mého názoru jsou právě tyto aktivity důležité a nezbytné k tomu, aby nebyly přerušeny rodinné vazby a již vytvořené sociální kontakty s blízkými osobami.

Otázka č. 6 Byly podle vás programy zacházení správně nastavené a pomohli Vám?

Ze zjištěných dat vyplývá, že osoby, které mají ve věznici možnost pracovat, jsou zařazeni do zaměstnání a vykonávají pravidelně nějakou činnost, mají zcela odlišné postoje a názory k programům zacházení a využití volného času. Odsouzené osoby, jež jsou zaměstnány, vykonávají program zacházení v rámci pracovních aktivit. Tyto osoby mají každodenní režim, pracovní návyky a povinnosti, související se zaměstnáním. Druhou skupinu tvoří odsouzení, kteří nejsou zařazeni do zaměstnání. Tito odsouzení nemají pracovní návyky a neznají způsob, jak využít volný čas.

R1 odpověď: „Nevím, dělal jsem to, co jsem musel. Když mě přesunuli do výkonu, dostal jsem přečíst práva a povinnosti, co můžu a nesmím dělat. Měl jsem vypsány různé aktivity, který se tam dají dělat... třeba různé sporty, posilovna, nebo kurz několika cizích jazyků... tak říkám super, vyberu si z toho 3–4 aktivity, kterými bych si ukrátil čas. Já jsem stejně věděl, že až mě pustí, tak budu fungovat jako předtím, měl jsem kde bydlet, práci jsem taky měl.“

R2 odpověď: „Já bych řekl že jo, díky tomu že jsem tam pracoval, tak jsem měl možnost naučit hodně nových věcí.“

R3 doplnil: „Podle mě je tam málo sportovního vyžití 1x za 14 dní do tělocvičny je opravdu málo, a to na vás ještě musí vyjít řada. Jinak jsem hodně četl a sledoval TV. Člověk tam má opravdu hodně času na přemýšlení.“

R4 odpověď: „Nebyl jsem zařazenej do práce, takže jsem si musel vybrat několik aktivit. Aktivit nebylo málo, vybral jsem si ty, který mě zajímaly a byly k něčemu užitečný. Jinak bych se nudil. Chyběla mi tam posilovna, tak jsem cvičil na cele a pak venku při procházkách.“

R5 odpověď: „Nevím. Pro někoho to má přínos, pro někoho ne. Lidi tam fungovali různě. Každý si aktivity vykládal po svém. Někdo se snažil, jinej nedělal nic, a když jo, tak jen na oko, aby neměl problémy. Já pracoval, takže mě to bylo jedno. Svůj program jsem měl stanoven na každé den. O víkendu jsem nepracoval, a tak byl program volnější. Nechtěl jsem dělat potíže, takže jsem si svoje aktivity programu zacházení plnil, a to pro mě bylo důležité.“

Programy zacházení vnímám jako efektivní nástroj, jak začlenit odsouzené osoby do kolektivu, a zároveň i do jednotlivých aktivit ve věznicích.

Otázkou také je, do jaké míry a v jakém rozsahu jsou programy zacházení účinné a efektivní z pohledu multidisciplinárního týmu ve věznicích.

Otázka č.7 Využil jste možnosti spolupráce se sociálním pracovníkem před propuštěním?

Před propuštěním z věznice je vhodné a žádoucí domluvit si se sociálním pracovníkem schůzku. Tento rozhovor se může týkat pomoci a spolupráce při zajištění bydlení, hledání zaměstnání, poskytnutí základního sociálního poradenství a poskytnutí informací o sociálních službách atd. Osoba, která se po určité době vrací z vězení, se nutně musí potýkat s řadou potíží, při jejichž řešení nejednou potřebuje pomoc někoho jiného. Velmi často tuto roli hraje rodina. Jde o řadu věcí, které si mnoho lidí ani neuvědomí, jako např. vyřízení potřebných dokumentů, výstupní lékařská vyšetření apod. Vedle těchto formálních záležitostí jsou pro úspěšný návrat do běžného života nezbytné dvě věci: zajištěné bydlení a zaměstnání (alespoň z části, například i příslib nového zaměstnání).

R1 odpověď: „Jasný, při příjmu taky se mnou udělal takovej pohovor, zajímaly ho různé věci. Než mě propouštěli, tak se mě sociální pracovník ptal, jestli je něco, s čím potřebuju pomoc. Probírali jsme různé záležitosti, jestli mám kde bydlet, budu mít práci, jestli nemám nějaké dluhy.“

R2 odpověď: „Ano, mluvil jsem s ním, i opakovaně. Byl jsem rád, že jsem se dozvěděl nějaký informace. Byl jsem ve VTOS dvakrát, a tak jsem tušil, že se mě sociální pracovník bude ptát, u koho nebo kde budu bydlet, jestli mám něco zajištěného nebo přislíbeného. Pak se mě ptal klasicky na práci, ale to jsem ještě zajištěný neměl, z vězení to nejde tak jednoduše, domluvit si nějakou práci. To jsem řešil, až když mě propustili. Jinak to bylo asi všechno.“

R3 odpověď: „Já jsem si o rozhovor se sociálním pracovníkem požádal několikrát. Jak jsem předtím říkal, řešil jsem ve VTOS problémy hlavně s manželkou, teda bývalou. Měli jsme společně byt, kde jsem byl hlášený. Se sociálním pracovníkem jsem řešil to, že i když máme spory, budu se vracet do místa trvalého bydliště, protože jsem neměl kam jít. Bývalka tenkrát kvůli tomu dost vyváděla, ale nebyla jiná možnost. Nakonec s tím souhlasila a já si pak odešel a našel jiný bydlení.“ **R4 odpověď:** „Měl jsem tu možnost asi jako každej ve vězení, ale nic jsem nepotřeboval.“ **R4 dodal,** že se sociálním pracovníkem nic řešit nechtěl. Nepotřeboval žádnou pomoc. Z rozhovoru však vyplynulo, že mu sociální pracovník poskytl základní informace a několik letáčků s kontakty i přesto, že pomoc nežádal. **R4 dodal,** že mu bydlení na nějakou dobu zajistil jeho bratr, se kterým byl v pravidelném kontaktu.

R5 odpověď: „Ano, mluvil jsem s ním. Společně jsme řešili, kam se vrátím, zda mám zajištěný bydlení, práci. Jestli nemám dluhy a pokud jo, tak jak bych to měl řešit. Řekl mi hodně informací, bylo toho opravdu hodně. Musel jsem si to nechat projít hlavou. Pak jsem si napsal druhou žádanku, jestli bych s ním mohl zase mluvit, protože jsem se potřeboval zeptat na nějaký věci. Myslel jsem si, že od něj nic potřebovat nebudu, ale pak se mi zkomplikovalo bydlení, takže mi nic jiného nezbejvalo. K rodičům jsem se nechtěl vrátit. Ségra mi slíbila, že u ní budu moct nějakou dobu bejt, ale pak měla finanční problémy a sešlo z toho. Takže mi sociální pracovník dal kontakty a adresy na ubytovny. Když mě pak pustili, šel jsem za sociálním kurátorem, jestli by mi nepomohl zajistit to ubytování co nejdřív. Pak už to bylo v pohodě.“

Doplňující otázka: Byl jste na výstupním oddělení z důvodu Vašeho delšího trestu? Jaký byl na výstupním oddělení režim?

R5 odpověď: „*Jo. Režim tam nebyl tak přísnější, jako během výkonu. Spíš to bylo volnější. Dělal jsem běžný věci, jak jsem byl zvyklý. Navíc jsem během výkonu pracoval, což mi docela pomohlo. Hodně se tam řešilo, jestli máme platný doklady. Pak taky bydlení, peníze. Sociální pracovník se mě ptal, jestli mám normální civilní oblečení až mě pustí. Kdybych neměl, tak bych určitě nějaký dostal. To se tam taky děje, že lidi po několika letech nemají vůbec žádné oblečení, jenom to, co nafasovali na začátku.*“

Ze získaných dat vyplývá, že o rozhovor se sociálním pracovníkem je značný zájem. Odsouzení mají možnost zažádat o rozhovor i opakovaně. Důležitým faktorem pro opakované setkání je časová kapacita a vytíženost sociálního pracovníka.

Je pravděpodobné, nebo může se stát, že ne každému odsouzenému bude vyhověno v jeho prospěch.

Otázka č. 8 Byl jste dostatečně informován o tom, jaké sociální služby můžete po propuštění využít nebo navštívit?

Otázka č. 8 velmi úzce souvisí a navazuje na otázku č. 7. Navázáním těchto dvou otázek bylo směřováno k tomu, zda jsou osoby dostatečně informovány o návazných sociálních službách, které je možné navštívit. Pro plynulý přechod z věznice do běžného života jsou osoby ve VTOS informovány o sociálních službách v místě budoucího bydliště. Návazné sociální služby zahrnují ubytovny, azylové domy, noclehárny. Sociální pracovník primárně řeší s odsouzenými problematiku bydlení, proto se většina odpovědí často shodovala. Respondenti jednohlasně uváděli, že s nimi sociální pracovník řešil otázky, týkající se především bydlení a následně zaměstnání.

R1 odpověď: „*Sociální pracovník mi řekl různé možnosti, abych měl nějakou představu o tom, že když by se třeba něco stalo s bydlením, tak abych věděl, kam můžu jít. Říkal něco o ubytovnách, klasika a pak taky, že v Plzni existuje noclehárna. To mi přišlo ale zvláštní, když jsem pořád dokola opakoval, že mám kde bydlet a rodina mě podrží. Ještě mi dal nějaké letáky, kde byly informace a adresy, prostě kdyby cokoliv, tak abych to měl. S prací to bylo podobný, něco jsem přislíbeno měl, nebál jsem se, že práci mít nebudu nebo nenajdu. Zase jak říkám, pokud by něco neklaplo, tak jsem měl a mám rodinu, která by mi vždycky pomohla.*“

Pak mě sociální pracovník informoval o tom, že by bylo dobré navštívit sociálního kurátora nebo jak se tomu říká. Moc jsem tomu nerozuměl. Bylo to hodně informací, nevěděl jsem, co s tím. Na toho kurátora jsem dostal telefon a adresu, kde ho najdu.“

R2 odpověď: *„Ano dostatečně. Pokud jsem se potřeboval na něco zeptat, nebo jsem něčemu nerozuměl, tak jsem byl rád, že s ním můžu mluvit. Řešil se mnou hlavně bydlení, chtěl po mě vědět, kam se budu vracet.“*

R3 odpověď: *„Dostal jsem od sociálního pracovníka několik informačních letáků. Byly tam napsané adresy na různé organizace, ubytovny a tak. Jelikož jsem se vracel do místa trvalého bydliště, tak bydlení jsem řešit nemusel, to až potom. Bydlení jsem teda nějakým způsobem měl zajištěný, když to nebylo podle mých představ. Pak mě sociální pracovník informoval o tom, že můžu navštívit toho kurátora, nebo jak se mu říká. Kurátora jsem teda navštívil, protože jsem nasekal nějaký dluhy, než jsem nastoupil do výkonu. Bylo jich dost, ale ve vězení jsem to moc neřešil. Kurátor mi doporučil tu neziskovku Člověk v tísni, kde mi pomohli vyhledat všechny dluhy a udělali jsme splátkovej kalendář. Snažím se ty dluhy ještě teď pravidelně splácet, ale je jich fakt moc, takže to nejde tak rychle.“*

Zadluženost je velkým problémem pro všechny cílové skupiny kurátorů. Dluhy a následné exekuce někdy vedou ke ztrátě bydlení u rodiny, partnerů nebo příbuzných. Sociální kurátor klientovi nabídne poradenství, podle možností (dostupnosti) ho může i odeslat do odborných poraden nebo ke smluvním právníkům. Klienta je nutné důrazně upozornit i na vysoké finanční náklady, spojené s případným exekučním řízením. Kurátor klientovi vysvětlí nutnost zjištění a dobrovolného splácení dluhu, příp. sepsání žádosti o splátkový kalendář ještě před jednáním soudu o exekuci. Klient je veden k tomu, aby co nejdříve začal své dluhy hradit.

R4 uvedl: *„Se sociálním pracovníkem jsem mluvil asi 3 měsíce předtím, než mě pustili. Bydlení jsem měl zajištěný, to mi pomohl bratr. Práci teda ne, to jsem řešil až když jsem byl venku. Kamarádi mi slíbili, že mi pomůžou něco sehnat. Doklady jsem měl v pořádku. Sociální pracovník mi dal adresu a telefon na sociálního kurátora. Tam jsem šel asi dva dny potom, co mě pustili, abych to měl co nejdřív vyřízený. Kurátora jsem vyhledal kvůli tomu, že jsem hned po propuštění neměl domluvenou žádnou konkrétní práci a potřeboval jsem peníze. Nevěděl jsem, jak se mám přihlásit na ÚP. Vůbec jsem netušil, jak to funguje a co mám dělat, tak to mi sociální kurátor hodně pomohl.“*

Vyřídil se mnou i nějaký dávkový, který jsem bral, než jsem se postavil na vlastní nohy. Dost dlouho trvalo, než mi taky přišla první vejpata z práce. Ještěže jsem měl kde spát a co jíst, jinak nevím, jak bych skončil.“

Pokud propuštěná osoba nepracuje nebo nepobírá některou z dávek ČSSZ (starobní, sirotčí nebo invalidní důchod), je evidence na úřadu práce nutná k vyplácení dávky hmotné nouze a k zajištění zaměstnání, případně rekvalifikace nebo veřejně prospěšných prací. Úřad práce za nezaměstnanou osobu v době evidence hraď zdravotní a sociální pojištění.

R5 uvedl: *„Sociální kurátor mě navštívil asi 2 měsíce, než jsem měl být propuštěnej, protože ten poslední trest byl dlouhej. Jako věděl jsem, kam půjdu a co budu dělat, ale i tak to bylo hodně nejistý. Poradil mi, na koho jsem se mohl obrátit. Nakonec mi bydlení domluvil kamarád, takže to jsem měl vyřešený. Přihlásil jsem na ÚP, tam jsem dostal nějaký peníze hned po propuštění. Na ÚP se mnou šel sociální kurátor, já bych to sám asi nezvládl, po těch letech. Dost se toho změnilo.“*

Na žádost klienta vyhledává sociální kurátor vhodná volná pracovní místa, může kontaktovat případné zaměstnavatele, pomáhá klientovi sepsat žádost o přijetí do pracovního poměru, případně sestavit jeho životopis. Informace o volných pracovních místech kurátor získává v úzké spolupráci s ÚP, vychází také z místní znalosti pracovního trhu, příp. má možnost vyhledat údaje na internetu. Někteří klienti se potýkají s problémy s komunikací, mají nízké sociální dovednosti, jsou nejistí nebo se obávají neznámého prostředí. Jedná se většinou o klienty psychicky labilní nebo ty, kteří byli dlouhodobě vězněni. Po vzájemné dohodě sociální kurátor klienta doprovází při vyřizování jeho osobních záležitostí, jež by si sám nebyl schopen zajistit, např. k jednání na úřadech, v ubytovacích zařízeních nebo zdravotních zařízeních. V některých případech je v prvních dnech po propuštění (většinou z dlouhodobého věznění) vhodný doprovod i při nákupu základních potřeb a potravin, neboť klient sám nemá aktuální přehled o běžných cenách zboží a potravin, a neorientuje se v jejich nabídce, s přihlédnutím ke svému aktuálnímu příjmu.

Otázka č.9 Spolupracoval jste s nějakou organizací? Jak Vám pomohla organizace, se kterou jste spolupracoval:

Ze získaných dat vyplývá, že pouze R3 spolupracoval s neziskovou organizací Člověk v tísni. Nezisková organizace Člověk v tísni poskytla respondentovi odbornou pomoc především v oblasti dluhového poradenství. **Nejvíce respondentů poněkud překvapivě uvedlo, že žádnou pomoc z nabízených a dostupných sociálních služeb je nevyužilo.** Tyto poněkud zajímavé informace mě donutily se zamyslet nad tím, z jakého důvodu, nebo co propuštěné osoby vede k tomu, že nemají zájem využít nabízené služby. Je jasné, že spolupráce se subjekty postpenitenciární péče je zcela dobrovolná.

R1 odpověděl: „S žádnou neziskovkou jsem nespolečně pracoval, nepotřeboval jsem to.“

R2 odpověděl: „Ne.“

R3 odpověděl: „Já se obrátil na neziskovku Člověka v tísni, kvůli těm dluhům. To mi doporučil ten kurátor u kterýho jsem byl. Pomohli mi vyhledat všechny ty dluhy, který jsem nasekal. Ve výsledku, když se to všechno sečetlo, byla to pěkná sumička. Ve vězení jsem to neřešil, stejně by mi nikdo nepomohl. Venku by to za mě ani nikdo nezaplatil. Podmínkou pak bylo, že jsem si co nejdřív musel najít práci, aby mi to mohli strhávat a nenaskakovaly úroky. Dlužil jsem hlavně na různých půjčkách, který jsem nesplácel. Pak jsem si půjčil na auto, to jsem taky neplatil plus ty úroky. Ještě teď mi zbývají dva roky, než to budu mít z krku. Skoro nic mi nezbejvá. Několikrát jsem si musel bokem od kámošů, abych měl nějakou korunu navíc. Člověk je docela omezenej, ale za blbosti se holt platí. U mě to platí dvojnásobně. Jinak s tou neziskovkou jsem byl v kontaktu asi půl roku, hodně mi pomohly. Sám bych žádněj plán splátek nevymyslel a dluhy by byly ještě horší.“

Posláním dluhového poradenství je poskytování odborné pomoci lidem, kteří se dostali do problémů s dluhy a svoji situaci neumí nebo nemohou sami řešit. Důvodem může být nízké vzdělání, chybějící kompetence, nedostatek informací nebo peněz na placené služby.

R4 odpověděl: „Ne.“

R5 odpověď: „Kromě toho sociálního kurátora jsem jiný pomoci nevyužil. Kurátor mi zařídil všechno, co jsem v tu chvíli potřeboval. Taky mi řekl, že když bych něco potřeboval, ať se znovu ozvu. V tu chvíli jsem byl fakt rád, že kdybych měl problém, tak vím, za kým jít.“ Osoby ve VTOS mají často dluhy, které jsou povinny na základě výkonu rozhodnutí, nebo exekuce splácet. Další podrobnosti upravuje Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány.

Vedle nákladů trestního řízení a náhrad škod přiznaných v odsuzujícím trestním rozsudku jsou často vymáhány pohledávky z výživného pro děti, náklady výkonu vazby, náklady výkonu trestu a další náklady, které je odsouzený povinen hradit za zvýšené náklady střežení, náklady na dopravu a předvedení do zdravotnického zařízení vynaložené Vězeňskou službou.

Otázka č. 10 Jaký vliv měl na Vás výkon trestu? V souvislosti například s hledáním zaměstnání, studia, rodinné vztahy a vztahy s přáteli.

Jak uvádí odborná literatura, vztahy mezi rodinou a jedincem jsou obtížné a komplikované v běžných životních situacích, natož když je jedinec ve výkonu trestu odnětí svobody. Pro každého jedince je pobyt ve VTOS náročnou životní situací, a ne všichni jsou schopni se s ní vyrovnat.

R1 odpověď: „No, jak se to vezme. S rodinou jsem byl v kontaktu pravidelně, to bylo snad jediný, s kým jsem si mohl normálně popovídat třeba na návštěvách, nebo když jsme si psali. Než mě zavřeli, tak jsem měl dlouho přítelkyni, která to ale nezvládla a nepodpořila mě. Už spolu nejsme a děti jsme taky neměli. Víc bych se k tomu nechtěl vyjadřovat, hodně mě to vzalo. Ani jednou nepřišla na návštěvu, i když jsem ji o to prosil. Nedopadl to tak, jak jsem chtěl. Jinak co se týče práce, jsem normálně vyučený. Vždycky jsem pracoval nebo si přivydělával na brigádách. Než mě zavřeli, tak jsem pracoval na živnostník. Dělal jsem různé stavební práce, podle toho, jaký byly zakázky a tak. S hledáním práce jsem pak problémy neměl, mám hodně známých, který mi taky pomohly. Za to sem byl rád, když mi vždycky někdo něco řekl o práci, kterou bych mohl dělat. Jenom teda co se změnilo, tak kamarádi. Když jsem se s nimi chtěl sejít, jako kdyby na mě zapomněli. Bylo to takový divný, zůstalo mi jich jenom pár, a hlavně rodina, jinak nevím, co bych dělal.“

R2 odpověď: „*Tak vliv to na mě určitě mělo, asi snad jako na každého. kdo tam byl a něco podobného zažil. Neznám z okolí kámošů nikoho, na kom by se vězení nepodepsalo. Dost lidí to změnilo, někdy i k horšímu. Když mě pustili, za nějaký čas jsem nastoupil do práce, takže jsem pak měl konečně stálej příjem. Teď si vydělám 30 000 Kč čistýho. Nakonec jsem se vrátil bydlet k mámě. Máma mi dost pomohla tím, že jsem u ní nějaký čas mohl bydlet. To pro mě v tu chvíli bylo důležitý. Máma mi řekla, že u ní můžu bejt, jak dlouho budu potřebovat. Jediná podmínka byla, že zase nezačnu fetovat a tahat se s kamarádama, který mě nejdnou dostali do problémů. Slíbil jsem jí, že přestanu brát drogy, a dá se říct, že jsem sám se sebou teď docela spokojenej a daří se mi.*“

R3 odpověď: „*Jelikož jsem byl ve výkonu dvakrát, tak nějak jsem věděl, co mě venku čeká. Po druhý mě propustili skoro po 4 letech, a to je dlouhá doba. Už bych se tam vrátit nechtěl. Hned po propuštění to byl docela šok. Řešil jsem hlavně ty nasekaný dluhy. Proto jsem si musel rychle najít slušnou práci. Nebyl to úplně lehký, najít práci. Co se týče vztahů, po druhým propuštění jsem se právě rozváděl, bylo to pro mě hodně náročný a stresující období. Dlouhou dobu mi trvalo, než jsem se dal do psychický pohody. Teď už je to dobrý.*“

R4 odpověď: „*Vliv to na mě mělo velké a vím, že už znovu ne, jednou mi to stačilo. První dva tejdny byly asi nejhorší, musel jsem se ve všem zorientovat. Víím, že jsem udělal spoustu chyb, na který jsem později doplatil. Žiju teď úplně jinak. Na začátku mi pomohl bratr. Rodiče už bohužel nikdy nevidím. Pár dobrých kamarádů mi ještě zbylo, jsem za ně rád.*“

Doplňující otázka: Dostal jste se do situace, že jste chtěl práci a nechtěli Vás zaměstnat pouze z důvodu Vaší trestní minulosti? (záznam v rejstříku trestů)

R4 odpověď: „*Asi dvakrát se mi stalo, že mě nechtěli přijmout do nový práce, protože viděli záznam v rejstříku. Přitom jsem byl trestanej jenom jednou. Práci jsem potřeboval, a tak jsem hledal dál. Ptal jsem se po kamarádech a známých, jestli by o něčem nevěděli. Pak se ke mně dostala super nabídka, a do týdne jsem nastupoval do práce. Nějakou dobu jsem tam vydržel, ale pak mě to přestalo bavit. Takže zase nějakou dobu jsem neměl práci, pak zase jo. Teď mám práci několik měsíců a nic mi nechybí.*“

Do rejstříku trestů se zapisuje každé odsouzení. Záznamy v rejstříku trestů slouží nejen orgánům činným v trestním řízení a další úřadům v různých úředních záležitostech, ale významnou roli mohou hrát i v soukromém životě odsouzeného, např. při přijímání do pracovního poměru. Záznam v rejstříku trestů tedy může dost komplikovat život v minulosti odsouzenému člověku. Zákon proto umožňuje, za předem stanovených podmínek, nevykazovat odsouzení ve výpisu z rejstříku trestů.

Dalším faktorem znesnadňujícím reintegraci je záznam v rejstříku trestů. Výsledky výzkumu potvrzují, že nejméně polovina dotazovaných má zkušenost s odmítnutím ze strany zaměstnavatele, a to právě z důvodu záznamu v trestním rejstříku. Absence náhledu na svou trestní minulost, kvalifikaci trestného činu, na věk a dosažené vzdělání, které není ve VTOS prohlubováno, absenci kontaktu s rodinou a blízkými, žádné plány do budoucna, odmítnutí postpenitenciární péče a ztrátu pracovních návyků u odsouzených, kteří nejsou zařazeni do pracovního procesu ve výkonu trestu, což současně vede ke ztrátě kvalifikace. **R5 odpověď:** „Na návrat jsem se těšil, už mi to bylo dlouhý. Čekala na mě rodina a kámoši. Když jsem nechtěl jít bydlet k rodičům, půjčili mi do začátku nějaký peníze. Ségra jim řekla, že u ní jsem bydlet nemohl, protože sama měla finanční problémy. Rodina mi v tomhle i přesto to všechno hodně pomohla, jinak bych skončil na ulici.“

Doplňující otázka: Jaký to byl pocit, když jste se vrátil návrat do společnosti po skončení svého trestu?

R5 odpověď: „No víte... když jsem byl ve výkonu celkem třikrát ve stejný věznici, tak jsem tam byl docela známej a něco jsem tam znamenal. **Říká Vám něco hierarchie nebo postavení ve vězení? To určitě znáte od někoho z vyprávění. Moje odpověď:** „ANO“. Měl jsem nějakou pověst a moc. Měl jsem tam dobrý vztahy s bachařema, teda jak s kým. Někdo byl v pohodě a někdo byl zase přísněj a nenechal si nic líbit. Fakt to záleželo na lidech. Já měl na starosti naši celu. Pak byl barákovej, a ten měl na starosti všechny vězně. Když mě pak pustili, neznamenal jsem vůbec nic. Byl jsem zvyklej na to, že mě tam ostatní poslouchali, ale venku jsem nikoho nezajímal.“ Respondent v závěru uvedl, že se chtěl dokonce vrátit zpátky, kvůli jistému vlivu a moci. Na svobodě začínal od úplného začátku, protože mu chyběla jakási nadvláda nad ostatními.

Otázka č. 11 Jak Vás přijala rodina/příbuzní/přátelé v osobních životě? Jak s nimi vycházíte?

R1 odpověděl: „Rodina mě vždycky podporovala za každých okolností. No ti přátelé, to jsem vlastně řekl, že někteří mě taky podpořili, a jiní odešli a neozvali se. Teď mám novou přítelkyni, tak snad už bude všechno v pohodě. Nemám v úmyslu se vrátit zpátky. Chci žít jako předtím.“

R2 odpověděl: „Ano, přijala. I celá rodina vidí, že jsem se změnil k lepšímu. Vycházíme spolu jako nikdy předtím. Pro všechny to bylo těžký, máma to se mnou nikdy neměla jednoduchý.“

R3 odpověděl: „Mně se strašně ulevilo, když jsem se konečně rozvedl s bývalkou. Těch několik měsíců to bylo neúnosný. Byl jsem psychicky zničený. Nějakou dobu trvalo, že jsme šli od sebe. Pak se konečně stalo a já se mohl v klidu odstěhovat, abych ji už nikdy neviděl. Bylo to hrozný. Moje rodina mě vcelku přijala, jsem jim vděčný, že za mnou jezdili a posílali balíčky. Sestra toho pro mě taky dost udělala. Víím, že vztahy nejsou úplně ideální, ale slíbil jsem, že se už budu chovat normálně.“

R4 odpověděl: „Už mám jenom bratra, se kterým jsem teď občas v kontaktu. Ten to v životě nemá úplně jednoduchý. Přišli jsme o oba rodiče, bratr se s tím nevyrovnal a teď má nějaký problémy doma. Občas si zavolám s kámošema, jinak nic.“

R5 odpověděl: „S rodičema jsem v kontaktu během výkonu moc nebyl, neměli zájem. Mám starší rodiče a ty to snášeli špatně, většinou jim sestry třeba vyřizovaly moje vzkazy. Se sestrami mám dobré vztahy, zavoláme si, nebo se navštívíme, když se domluvíme. Mají svoje rodiny, takže toho času není tolik. Já chodím do práce, teda jako snažím se.“

Otázka č. 12 Měl na Vás výkon trestu odnětí svobody nějaký pozitivní vliv? Pokud ano, uveďte jaký:

Ze získaných informací vyplynulo, že více než na polovinu dotazovaných měl výkon trestu odnětí svobody pozitivní vliv. Za pozitivní vliv byla uváděna tato tvrzení:

- „Život tam a venku se nedá srovnat.“
- „Pracuji.“
- „... změnil jsem se k lepšímu.“
- „Dost jsem se poučil a nechci tam znova skončit, jednou mi to stačilo.“
- „... rodina mi hodně pomohla.“
- „Hodně věcí jsem si uvědomil, bez podpory rodiny bych to nezvládl.“
- „Přestal jsem brát drogy, skončil jsem s nima.“
- „Jsem rád, že mi zůstali nějakí kámoši, co mi taky hodně pomohli.“

- „... žiju konečně svůj život.“
- „... mám kolem sebe dobrou partu.“
- „Snažím se žít jinak a zapomenout.“

Několik respondentů se také zmínilo o negativních vlivech, jenž na ně během VTOS působily. Ve většině případů si odnášejí životní ponaučení, které hodnotí v jistých situacích jako přínosné pro další život. Jsou odhodlaní zapomenout na VTOS a žít životem, jež by nesměřoval k jejich uvěznění. Adaptace na vězeňské prostředí vede u většiny osob ke ztrátě mnoha dovedností, návyků a je tudíž nezbytné pokračovat v podpoře, a k vedení správného života i po propuštění. V cestě k úspěšnému začlenění osob, propuštěných z vězení a jejich fungování ve společnosti, mohou stát specifické problémy a překážky.

Doplňující otázka: Máte nějaké plány do budoucna? Pokud ano, uveďte:

(Tato otázka byla směřována k tomu, zda respondenti mají nějaké dlouhodobé cíle do budoucna).

R1 odpověď: „Chtěli jsme s kamarádem rozjet něco vlastního, ale zatím se nám to nedaří. Kamarád vymyslel super nápad, ale nemáme tolik peněz, abychom do toho šli. Mám teď přítelkyni a chtěli bychom založit rodinu. Slíbil jsem, že se budu chovat slušně.“

R2 odpověď: „Přemýšlím, že si nechám odstranit kérku na paži, kterou jsem si nechal udělat. Nechci, aby mi připomínala to všechno, co jsem tam prožil. Je dost nepovedená, ale oni tam tomu říkají umění. Byla to hrozná blbost, ale co, už se stalo.“

R3 odpověď: „Já se teď snažím pracovat, a hlavně splácet dluhy. Časem si asi najdu lepší práci za víc peněz. Taky mám v plánu najít si lepší bydlení a třeba i nějakou přítelkyni. Hlavně pracuju sám na sobě.“

R4 odpověď: „Ani nevím. Nemám žádné plány ani sny. Žiju přítomností. Jsem ve věku, kdy bych už měl mít rodinu, ale zatím jsem tu správnou nenašel.“

R5 odpověď: „Chtěl bych už žít normálně, tak snad mi to půjde.“

Závěrečná otázka: Myslím, že jste mi pro můj průzkum poskytl mnoho zajímavých a cenných informací. Máte nějakou otázku, napadává Vás něco, o čem jsem se nezmínila?

R1 odpověď: „*Všechno, co jsem mohl říct, jsem řekl.*“

R2 odpověď: „*Nemám.*“

R3 odpověď: „*Co jsem mohl, tak jsem řekl. Bylo to zajímavý, ale dlouhý.*“

R4 odpověď: „*Nic mě nenapadá. Snad Vám odpovědi budou stačit.*“

R5 odpověď: „*Ne.*“

4.6 Shrnutí rozhovorů

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jakým způsobem a za jakých podmínek probíhá začleňování jedince do společnosti po jeho návratu z výkonu trestu odnětí svobody. Průzkum byl uskutečněn v časovém horizontu od poloviny září 2020 do února 2021. Rozhovory s respondenty byly realizovány přibližně 6 měsíců, v závislosti na vývoji epidemiologické a pandemické situace v České republice. Průzkumného šetření se zúčastnilo 5 respondentů. Výběr respondentů byl účelově vybrán. Při výběru respondentů jsem využila osobních kontaktů a známostí, které jsem později pro účely získání informací oslovila. Díky těmto osobním kontaktům jsem obdržela navazující kontakty na další osoby, které jsem následně oslovila. Pro průzkumné šetření byli osloveni pouze muži, kteří vykonali trest odnětí svobody v mužské věznici. Respondenti tvořili skupinu osob ve věku 25 až 45 let.

Cílovou skupinou průzkumu byli propuštění pachatelé všech trestných činností, kteří vykonali trest ve výkonu trestu (někdy i opakovaně) ve věznici Plzeň i jiných věznicích v České republice. Společným znakem vybraných respondentů je právě VTOS ve věznici Plzeň. Samotné rozhovory probíhaly v předem určený čas a hodinu po vzájemné dohodě na konkrétním místě. Rozhovory probíhaly v časovém rozmezí cca 2–3 hodiny až do vyčerpání témat.

4.7 Diskuze

Výsledky empirického průzkumu přinesly zajímavé poznatky o propojenosti mezi sociální prací ve věznici a návaznou postpenitenciární péčí. Získané informace od respondentů jsou z mého pohledu místy optimistické, ideální a někdy i přeceněné. Vzhledem k diskutovaným tématům vyzařovala z některých respondentů povýšenost, vysoká sebejistota a dominance. Někteří respondenti měli potřebu se prezentovat v lepším obraze, než jací doopravdy jsou. Takové chování z jedné strany plně chápu, i z důvodu, že oni sami mají vlastní prožité zkušenosti, někdy i dlouholeté narozdíl ode mě. Tyto zkušenosti jim zůstávají a odnášejí si je do dalšího života. Já osobně jsem VTOS nezažila, a proto nemůžu vědět, zda jejich reakce opravdu odrážejí skutečnost, či zda jsou jejich postřehy přibarvené.

Jen zlomek respondentů je schopno si upřímně přiznat, že jejich chování nebylo vždy správné. Realita jejich jednání je pak po propuštění odlišná od toho, jak by doopravdy měli jednat, nebo co by měli udělat proto, aby se mohli odrazit ode dna. Toto tvrzení se mi také potvrdilo tím, pouze 2 respondenti byli ve VTOS v současné době poprvé a nemají zájem páchat další trestnou činnost v porovnání s ostatními respondenty. Někteří recidivní dotazovaní mají dlouholeté zkušenosti oproti prvotrestaným, kteří těch zkušeností tolik nemají, neboť byly ve VTOS kratší dobu. Zkušenosti recidivisté znají způsoby a prostředky, jak si zajistit nebo zabezpečit základní potřeby pro život. Ne vždy je takové jednání v souladu se zákonem.

Z průzkumného šetření bylo zjištěno, že část respondentů se do vězení nechce vrátit. Tyto informace vyplývají ze zkušeností odsouzených, které během VTOS získali. Právě negativní zkušenosti z prostředí věznic jsou často motivací k tomu, aby nepáchli další trestnou činnost. Odsouzení mají ve VTOS prostor na přemýšlení o tom, jak změnit své jednání a chování k tomu, aby změna byla pozitivní. Jeden z respondentů (R5) dokonce uvedl, že se chtěl jeden čas vrátit zpátky do vězení, kvůli jistému vlivu a moci. Má starší rodiče, které nechtěl zatěžovat. Jelikož byl ve VTOS celkem 3x, každé jeho uvěznění znamenalo velký zásah do osobních a rodinných vztahů. Na svobodě nebyl spokojený a chtěl se do věznice dokonce vrátit, protože mu chyběla nadvláda nad ostatními. Dle svých slov venku nikoho nezajímal. Tento respondent má také zkušenosti s pobytem na výstupním oddělení.

Hlavním úkolem výkonu trestu odnětí svobody je průběžně připravovat a motivovat odsouzené osoby na opětovné začlenění do společnosti. Samotný přechod z prostředí vězeňského do prostředí na svobodě je pro osobu po výkonu trestu velice náročný.

Propuštění na svobodu představuje pro člověka velkou zátěž. Vždy záleží na tom, jak dlouho trvalo odnětí svobody. Resocializace každého jedince závisí na délce trestu a druhu spáchané trestné činnosti. Právě v období adaptační fáze, kdy si člověk zvyká na nové prostředí, dochází nejčastěji k recidivě. Tato fáze může trvat až tři roky, ale vždy záleží na osobnosti propuštěného (zkušenosti, motivace, odolnost vůči zátěži). V rámci penitenciární péče ve vězeňství, je pro osobu ve výkonu trestu klíčová úspěšná resocializace pro minimalizaci recidivy a úspěšné začlenění zpět do společnosti. Osoby jsou z výkonu trestu propouštěné za takových podmínek, aby bylo možné plynule navázat na přechod z věznice do společenského života. Každý jedinec je směřován a motivován k tomu, aby byl schopný se sám o sebe postarat, zajistil a udržel si bydlení nebo zaměstnání. Je kladen důraz na to, aby byl každý jedinec v rámci individuálních možností samostatný a soběstačný. V návaznosti na soběstačnost a samostatnost je důležité, aby jedinec měl po propuštění ze VTOS hygienické návyky, a uměl si obstarat základní životní potřeby, např. zajištění stravy. Pouze někteří odsouzení jsou si vědomi toho, že jen oni sami budou po propuštění zodpovědní za své jednání.

Ze získaných dat také vyplývá, že o spolupráci se sociálními pracovníky je během výkonu trestu značný zájem. V těchto případech je k dispozici multidisciplinární tým, zajišťující odbornou pomoc a péči. Osoby ve VTOS nejsou schopné pomoci si sami, potřebují odborné rady, důležité pro začlenění zpět do společnosti. Právě za asistence a spolupráce multidisciplinárního týmu jsou vedeni k tomu, aby po propuštění měli platné doklady, zajištěné bydlení a zaměstnání. Multidisciplinární tým, především sociální pracovníci, se starají se o platnost dokladů, učí je, jak vyplnit formuláře a jednat s úřady. Navrhují přijatelná řešení dluhové problematiky odsouzených a aktivně zapojují odsouzené do řešení těchto problémů. To vše ještě předtím, než opustí brány věznice.

Respondenti se ve svých výpovědích shodovali na několika významných faktorech, které ovlivňují plynulý přechod z věznice do běžného života. U respondentů, jenž se aktivně věnovali a plnili Programy zacházení, je vyšší pravděpodobnost a šance, že budou schopni začlenit se do běžného života. Někteří respondenti se proto ve VTOS snažili chovat slušně, chodili do zaměstnání, plnili své povinnosti a příkazy VS ČR. Pravidelný režim a pracovní aktivity hrají zásadní roli v návratu do společenského života. Úspěšná resocializace jedinců po VTOS spočívá především v podpoře rodiny. Důležitou roli v procesu začleňování do společnosti má tedy rodina a sociální zázemí. Proto je již během pobytu ve vězení důležité udržovat vztahy s rodinou. Jakákoliv forma kontaktu a možnosti být v kontaktu je nesmírně důležité. Pro osoby ve VTOS má kontakt s blízkými pozitivní vliv na psychickou i fyzickou stránku osobnosti. Pro odsouzené osoby je to jediný možný způsob, jak nadále udržet rodinné, partnerské a přátelské vztahy po dobu uvěznění. Z provedených rozhovorů je zřejmé, že každý odsouzený byl během pobytu ve VTOS v kontaktu s rodinou, příbuznými nebo přáteli. Každý přečtený dopis od rodiny nebo přátel má pro odsouzeného velkou hodnotu. Respondenti se také shodli, že pravidelné návštěvy svých blízkých, jsou nedílnou součástí, jak si zpříjemnit život za zdmi věznice.

Právě díky soudržným vztahům v rodině a ochota jedinci pomoci, je možnost, jak se plynule začlenit do běžného života. Vlastní rodina, pokud má zájem a je schopna pomoci, může zajistit bydlení na přechodnou dobu, stabilní zázemí, finanční prostředky nebo stravu alespoň do doby, než se jedinec v novém prostředí zorientuje. Nejen rodina, ale i blízcí přátelé nebo kamarádi mohou podat pomocnou ruku při reintegraci. Z průzkumného šetření vyplynulo, že právě přátelé a kamarádi mají podíl na tom, jak se jednatlivec adaptuje a zorientuje například na trhu práce. Často jsou to kamarádi, kteří mají své další známé, díky němž je možné zajistit zaměstnání nebo nějaký přivýdělek. Tímto způsobem lze sehnat nebo se dostat k zajímavé pracovní nabídce či pozici. Důležité je, aby práce byla legální a v souladu se zákonem. Dalším důležitým faktorem, souvisejícím s úspěšnou resocializací, je důvěra ze strany zaměstnavatele při hledání nového zaměstnání. Respondenti jsou často nespokojeni v oblasti zaměstnání, protože jim nevychází přislíbená práce, dostávají nízkou mzdu, nejsou spokojeni s pracovními podmínkami, mají záznam v rejstříku trestů nebo také, nebo mají nízkou kvalifikaci pro příslušné vykonávání určité profese. Z výše uvedených důvodů jedincům chybí motivace a finanční prostředky, které by změnily jejich vlastní hodnoty a postoje.

Postpenitenciární péče se podílí na dosažení reintegrace odsouzeného do společnosti po propuštění z výkonu trestu. Postpenitenciární péči v ČR poskytuje sociální kurátor, Probační a mediační služba ČR a nestátní neziskové organizace. Úkolem sociálního kurátora je pomoci propuštěnému jedinci najít zaměstnání, ubytování, začlenit ho do sociálního prostředí a pomáhat mu v oblasti pracovního práva a sociálně právních záležitostí a může mu poskytnout také finanční podporu. Přínos kontinuální péče pro společnost je spatřována v usnadnění návratu jedince do společnosti, který se dostal do konfliktu se společností, ve které žil a do níž se většinou vrací. Napomáhá aktivizovat síly jedince v hledání jeho životních perspektiv, hodnot, motivů pro svůj vlastní život. Cílem sociální práce je napomáhat při socializaci a resocializaci jedinců, kteří nejsou schopni se vlastními silami adaptovat na své životní prostředí nebo nejsou schopni toto prostředí změnit. Osoby propuštěné z VTOS mohou, ale nemusí spolupracovat se sociálními kurátory nebo jinými neziskovými organizacemi. Dobrovolný vstup propuštěného do postpenitenciární péče je ukazatelem klientovy motivace k začlenění se do společnosti.

4.8 Navrhovaná opatření

V oblasti navrhovaných změn nebo vylepšení, se domnívám, že odsouzený potřebuje po propuštění intenzivnější spolupráci s návaznými sociálními službami, které by mu pomohly vypořádat se také s životem mimo věznici. Veškerá spolupráce s klientem však závisí na jeho dobrovolnosti, motivaci a ochotě změnit svůj dosavadní život. Z průzkumného šetření vyplynulo, že každý odsouzený je nějakým způsobem informován a průběžně získává potřebné informace od sociálních pracovníků ve věznici. Sociální pracovníci se snaží již během výkonu trestu pomoci s problémy, jež odsouzeného v průběhu VTOS provází. Propuštěná osoba je vybavena různými kontakty a letáčky s kontakty na sociální kurátory, sociální služby nebo neziskové organizace. Záleží tedy jen a pouze na každém jedinci, zda tyto možnosti na svobodě využije, a zlepší tak své podmínky pro život.

Z vlastní zkušenosti vím, že návrat prvovězněné osoby s sebou přináší několik nepříjemných situací. Propuštěná osoba je sice vybavena důležitými informacemi, ale neví, jak s nimi naložit, kam jít, koho navštívit. Častým problémem bývá i to, že propuštěná osoba nezná cestu k sociálnímu kurátorovi, jelikož má jen jeho adresu a telefonní kontakt. Navrhovaným řešením by do budoucna mohla být jakási osobní asistence nebo doprovod pro propuštěné osoby.

Doprovod by mohl být i ve formě zkušeného dobrovolníka v podobě studenta, připravujícího se na výkon povolání sociálního pracovníka, se zájmem o vězeňskou problematiku. Byl by to velký přínos pro všechny zainteresované osoby. Nejvhodnější cesta ke spolupráci by spočívala v tom, že již během VTOS dobrovolník navázal spolupráci prostřednictvím sociálního pracovníka, a to buď ve věznici nebo prostřednictvím sociálního kurátora. Vzhledem k získaným informacím je zřejmé, že o pomoc ze strany sociálních kurátorů je značný zájem. Sociální kurátoři jsou však v současné době v kapacitní krizi, vzhledem k přeplněným věznicím. Nemají časový prostor pro každou propuštěnou osobu, aby společně intenzivněji navázali spolupráci. Často se z jejich strany jedná o poskytnutí jednorázové intervence. Od roku 2001 také existuje dobrovolnický program na dopisování s odsouzenými. Častým jevem ve věznicích je, že odsouzený jedinec nemá rodinu, příbuzné nebo jinou osobu, se kterou by mohl navázat osobní, písemný nebo telefonický kontakt.

Navrhované opatření by mohlo být do budoucna příkladem dobré praxe. Domnívám se, že by to mohla být skvělá příležitost pro studenty sociální práce, kteří se zajímají o vězeňství. Podle mého názoru je to vhodný způsob k tomu, jak propojit teoretické znalosti s praktickými zkušenostmi. Jako studentka Sociální práce bych tuto možnost preferovala, neboť je to také jedna z možností, jak nahlédnout do vězeňského prostředí, aniž by člověk měl vlastní prožité zkušenosti.

Do budoucna bych v postpenitenciární praxi ráda uvítala komplexnější provázanost všech subjektů, podílejících se na poskytování této péče. Sociální práce s propuštěným je velmi ovlivněna kvalitou přípravy ze strany odborných zaměstnanců již ve věznici, včasnou přípravou na výstup, finančními prostředky odsouzeného, rodinným zázemím a navázáním spolupráce se subjekty postpenitenciární péče.

Závěr

Předkládaná bakalářská práce s názvem *Sociální práce s propuštěnými osobami*, si klade za cíl zjistit, jakým způsobem a za jakých podmínek probíhá začleňování jedince do společnosti po jeho návratu z výkonu trestu odnětí svobody. Pro průzkumné šetření se staly výzkumným souborem propuštěné osoby z VTOS, jak vyplývá z názvu práce.

Návrat vězněné osoby do života na svobodě není vůbec snadný. S pouhým předsevzetím a snahou dodržovat zákony, si dotyčná osoba sama nemůže vystačit, protože několika měsíční až roční izolovaný život v prostředí věznice je něčím zásadně jiným.

Po výkonu trestu se odsouzený může potýkat s několika problémy. S tím, aby jeho adaptace probíhala lépe, je využívána v českých věznicích řada programů, které pomáhají odsouzeným v přípravě k pracovním návykům, a přenesení si je na svobodu, až po problematiku závislosti na návykových látkách nebo zvládním agresivity, popř. pomoci s dluhovou problematikou.

V úvodní kapitole jsem se zabývala Programy zacházení. Programy zacházení obsahují pracovní povinnosti, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů. Program zacházení je vlastně okruh konkrétních činností. Pokud odsouzený nesouhlasí s navrženým PZ, ani si nezvolí žádnou z nabízených variant PZ, je povinen plnit tzv. minimální PZ nebo PZ motivačního zacházení. Při nabídce alternativ PZ je věznice povinna využívat co nejširší škálu forem, metod a prostředků, které vyžadují aktivní přístup odsouzených a obsahují prvky sebeobsluhy. U každé dílčí oblasti jsem proto podrobně popsala význam, vysvětlila jejich přínos a využití v penitenciární praxi.

Ve druhé kapitole jsem popsala sociální práci ve věznicích. Sociální práce je v této oblasti neocenitelná, protože právě ta může vést k potřebné reintegraci pachatelů do společnosti. Základním zaměřením sociální práce je tedy plynulý přechod odsouzeného do přirozeného prostředí. Sociální pracovník, společně s ostatními odbornými zaměstnanci, zpracovává konkrétní program zacházení svěřených odsouzených a podílí se na vyhodnocení jeho účinnosti. Ideálem je propojení s klientovou rodinou, sociálním prostředím v budoucím pracovišti po propuštění, a s podpůrnými organizacemi mimo věznici. V této kapitole jsem značnou část věnovala odborným zaměstnancům, kteří působí ve věznicích a věnují se odsouzeným.

Právě tým odborných zaměstnanců, nebo také multidisciplinární tým, se podílí na práci s odsouzenými. Následně jsem konkrétně vyjmenovala odborné pracovníky. Ve druhém kroku jsem popsala náplň práce každého z pracovníků a také to, jakým způsobem s odsouzenými spolupracují, neboť každý zaměstnanec poskytuje jinou odbornou pomoc a péči.

Stěžejní kapitola v teoretické části je věnována Postpenitenciární péči v České republice. Za velmi důležitou je považována kontinuita zacházení, s pachatelem od momentu konfliktu se zákonem, až po jeho znovuzачlenění do společnosti. Konkrétně se jedná o podíl státních i nestátních institucí a organizací na dosažení reintegrace pachatele do společnosti, se snahou vytvořit systém kontinuální sociální péče. Nejen nástup do výkonu trestu odnětí svobody, ale také přechod z vězení do běžného života je považován za velmi náročnou životní situaci, zvláště pak u osob odsouzených k dlouhodobým trestům odnětí svobody. Každý jedinec se s propuštěním vypořádává individuálně. Jak již bylo zmíněno výše, od samotného začátku výkonu trestu je odsouzený připravován na propuštění na svobodu. V této kapitole jsem se intenzivně věnovala jak státním subjektům, tak i nestátním subjektům, působící na poli postpenitenciární péče. Spolupráce s jednotlivými subjekty je zaměřena zejména na řešení problémů, které souvisejí s propuštěním na svobodu. Každá z vyjmenovaných organizací má své vlastní zaměření na danou problematiku. Podle druhu sociální pomoci můžeme nestátní subjekty postpenitenciární péče rozdělit na materiální pomoc, poradenskou pomoc a sociální péči. Celkově se sociální poradenství/pomoc/péče týká dluhové, bytové a drogové problematiky, zajištění sociálních dávek nebo pomoc při hledání zaměstnání.

Na teoretickou část navazuje empirická část mé bakalářské práce. Cílem empirické části bylo zjistit, jakým způsobem a za jakých podmínek probíhá začleňování jedince do společnosti po jeho návratu z výkonu trestu odnětí svobody. Získané informace byly propojovány také s poznatky o sociální práci ve věznicích, které uvádí odborná literatura. Pro potřeby bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní výzkum. Metodou sběru dat byly polostrukturované rozhovory, jež se k danému tématu hodily nejvíce. Interview se zúčastnilo 5 respondentů v jejich přirozeném prostředí. Díky provedeným rozhovorům s respondenty jsem získala mnoho důležitých a cenných informací, které jsem následně zaznamenávala a vyhodnocovala.

Vzhledem k celkovému počtu respondentů jsem získala velké množství informací o tom, jak to ve věznicích funguje, jaký je uvnitř věznic provoz a pravidla. Důležité pro mě bylo získání relevantních informací o tom, zda měli odsouzení zájem o spolupráci s odbornými zaměstnanci, zejména se sociálními pracovníky. Pokud spolupráci navázali, tak jsem se zajímala o to, jaké problémy společně řešili. Ze získaných dat vyplynulo, že nejčastěji se již během VTOS řeší bytová nebo dluhová problematika. Propuštěné osoby mají potíže s hledáním zaměstnání, zejména z důvodu zápisu v rejstříku trestů. Záznam v rejstříku trestů tedy může negativně komplikovat jejich život v budoucím zaměstnání.

Následně jsem se zajímala o to, jak jsou jedinci ve VTOS připravováni a motivováni odbornými pracovníky k tomu, aby se po propuštění začlenili zpět do běžného života. Průzkumným šetřením bylo potvrzeno, že většina odsouzených má zájem a snahu po propuštění navštívit sociálního kurátora, který poskytuje a zajišťuje pomoc a péči na svobodě. Spolupráce se státními nebo nestátními subjekty postpenitenciární péče je z klientovi strany zcela dobrovolná. Záleží na každém jedinci, zda tuto pomoc využije a bude mít zájem svoji situaci řešit. Ze získaných dat je zřejmé, že již osoby ve VTOS jsou před propuštěním informované a odkazované na návazné sociálních službách a neziskové organizace. V případě, že odsouzení, kteří nemají stabilní sociální zázemí, nebo se nemají kam po propuštění vracet, mají návrat do občanského života nesmírně ztížený a k recidivě trestné činnosti mají velmi blízko, protože, jak sami uvádějí, nic jiného jim často ani nezbyvá. Rovněž ti, kteří se vrací do sociálně vyloučených lokalit ke svým blízkým, u nichž jsou kriminální postoje běžné, kde téměř každý měl nebo má někoho ve výkonu trestu, nemají moc šancí na změnu.

Seznam použitých zdrojů

BIEDERMANOVÁ, E., PETRAS, M., 2011. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. ISBN 978-80-7338-115-8.

BLATNÍKOVÁ, Š., 2016. *Nebezpečnost a násilí ve vězeňském prostředí* [online]. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. [vid. 1.12. 2020]. ISBN 978-80-7338-158-5. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/433.pdf>

CHOCHOLÁČ, A., 2016. *Zákon o církvích a náboženských společnostech*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-296-2.

ČERNÍKOVÁ, V., 2008. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-138-0.

ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V., 2002. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie České republiky. ISBN 80-7251-104-1.

HENDL, J., 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-485-4.

JŮZL, M., 2017. *Penitenciaristika jako věda žalární*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. ISBN 978-80-7452-131-7.

JŮZL, M., OLEJNÍČEK, A., 2004. *Penologie a penitenciární pedagogika: úvod do studia předmětu*. Brno: Institut mezioborových studií. ISBN neuvedeno.

KALVODOVÁ, V., 2016. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer, ISBN 978-80-7552-163-7.

MATOUŠEK, O., 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.

MATOUŠEK, O., a kol., 2013. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ P., 2005. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-X.

MATOULEK, J., SEJKOROVÁ, H., 2011. *Právní rádce odsouzeného*. Praha: Leges. ISBN 978-80-87212-89-9.

MÜHLPACHR, P., 2004. *Sociální a postpenitenciární péče*. Brno: Institut mezioborových studií Brno. ISBN nemá

RASZKOVÁ, T., HOFERKOVÁ, S., 2013. *Kapitoly z penologie I.* Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-264-5.

RASZKOVÁ, T., HOFERKOVÁ, S., 2014. *Kapitoly z penologie II.* Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-378-9.

SOCHŮREK, J., 2007b. *Kapitoly z penologie II. Díl: Teorie a praxe zacházení s vězňnými.* Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-204-3.

SOCHŮREK, J., 2007c. *Kapitoly z penologie III. Díl: Negativní jevy ve vězení.* Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-205-0.

SRNEC, J., 2004. *Strategie a metody psychosociálního výzkumu.* Vyd. 1. Praha: Pražská vysoká škola psychosociálních studií. ISBN nemá

ŠTĚRBA, V., 2007. *Penologie.* Skripta pro střední a vyšší odborné školy. Praha: Armex. ISBN 978-80-86795-48-5.

Právní normy

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2006 [vid. 15.3. 2021]. Dostupné z: [111/2006 Sb. Zákon o pomoci v hmotné nouzi \(zakonyprolidi.cz\)](http://zakonyprolidi.cz/111/2006-Sb.-Zakon-o-pomoci-v-hmotne-nouzi)

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 1999 [vid. 15.3. 2021]. Dostupné z: [169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody \(zakonyprolidi.cz\)](http://zakonyprolidi.cz/169/1999-Sb.-Zakon-o-vykonu-trestu-odneti-svobody)

Zákon č. 257/2000Sb., o Probační a mediační službě. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2006 [vid. 15.3. 2021]. Dostupné z: [257/2000 Sb. Zákon o Probační a mediační službě \(zakonyprolidi.cz\)](http://zakonyprolidi.cz/257/2000-Sb.-Zakon-o-Probaci-a-mediazni-sluzbe)

Vnitřní řád Věznice Plzeň (platný k 1. 1. 2020) [online]. 2020 [vid. 15.3. 2021]. Dostupné z: [Příloha č. 2 k NGR č. 31_2017 \(vscr.cz\)](http://vscr.cz/Priloha-2-k-NGR-31-2017)

Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 1999 [vid. 15.3. 2021]. Dostupné z: [345/1999 Sb. Vyhláška, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody \(zakonyprolidi.cz\)](http://zakonyprolidi.cz/345/1999-Sb.-Vyhlaska-terou-se-vydava-rad-vykonu-trestu-odneti-svobody)

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 10/2000 Sb., o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody zaměstnány, o výkonu rozhodnutí srážkami z odměny těchto osob a chovanců zvláštních výchovných zařízení a o úhradě dalších nákladů. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2000 [vid. 15.3. 2021]. Dostupné z: [10/2000 Sb. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti o srážkách z odměny osob, které jsou ve výkonu trestu odnětí svo... \(zakonyprolidi.cz\)](http://zakonyprolidi.cz)

Elektronické zdroje

Člověk v tísní o. p. s. Sociální práce v ČR. [online]. [vid. 1.2. 2021]. Dostupné z: [a\) Dluhové poradenství - Člověk v tísní \(clovekvtisni.cz\)](http://clovekvtisni.cz)

Dismas [online]. [vid. 1.2. 2021]. Dostupné z: [Neziskovka Dismas | Dismas | Komunitní centrum Dismas](http://www.dismas.cz)

Koncepce vězeňství do roku 2025 [online]. GŘ VS ČR, 2025 [vid. 1.2. 2021]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>

Metodická příručka pro sociální kurátory a metodiky sociální prevence [online]. 2010 [vid. 1.2. 2021]. ISBN 978-80-7368-628-4. Dostupné z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/metodicka_prirucka.pdf

Podané ruce [online]. [vid. 1.2. 2021]. Dostupné z: [Společnost Podané ruce \(podaneruce.cz\)](http://podaneruce.cz)

Probační a mediační služba ČR. Poslání a cíle probační a mediační služby České republiky [online]. PMS ČR [vid. 1.2. 2021]. Dostupné z: [PMS - PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA - poslání a cíle \(pmscr.cz\)](http://pmscr.cz)

Rubikon [online]. [vid. 1.2. 2021]. Dostupné z: [RUBIKON Centrum, z. ú. - nezisková organizace](http://rubikon.cz)

Sananim [online]. [vid. 1.3. 2021]. Dostupné z: [Sananim z.ú. | Prevence a léčba závislostí](http://sananim.cz)

Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky za rok 2019 [online]. [vid. 1.2. 2021]. Dostupné z: [https://www.vscr.cz/wpcontent/uploads/2020/05/Statistická-ročenka-Vězeňské-sluzby-České-republiky-za-rok-2019.pdf](https://www.vscr.cz/wpcontent/uploads/2020/05/Statisticka-rocenka-Vezeňské-sluzby-České-republiky-za-rok-2019.pdf)

Vězeňská služba České republiky [online]. VSČR [vid. 1.2. 2021]. Dostupné z: <http://vscr.cz/>.

Vězeňská služba České republiky. [online] VSČR 2018 [vid. 1.3. 2021]. Koncepce vězeňství do roku 2025. Praha: Generální ředitelství Vězeňské služby České republik. Dostupné z: [Koncepce-vezenstvi.pdf \(vscr.cz\)](http://vscr.cz)

Za branou [online] [vid. 1.3. 2021]. Dostupné z: [Za branou - domovská stránka \(webnode.cz\)](http://webnode.cz)

5 Přílohy

Příloha A: ČASOVÝ ROZVRH DNE VÝSTUPNÍHO ODDÍLU

pondělí - neděle

05,45 Budíček

05,45 – 05,55 Osobní hygiena

05,55 – 06,05 Prověrka početního stavu

06,05 – 07,00 Ranní úklid

07,00 – 08,00 Osobní volno

08,00 – 17,55 Aktivity programu zacházení výstupního oddílu, pracovní terapie, činnost pro zajištění chodu věznice, sebeobslužná činnost – dle určení časového rozvrhu aktivit programu zacházení

17,55 – 18,05 Prověrka početního stavu

18,05 – 20,30 Aktivity programu zacházení výstupního oddílu, činnost pro zajištění chodu věznice

20,30 – 21,30 Osobní volno

21,30 – 21,45 Osobní hygiena, úklid

21,45 Večerka 21,45- 05,45 Noční klid

Každou středu od 13,00 - Komunitní setkání výstupního oddílu